

Toiminnallinen työkalu kriisi- ja väkivaltatyöhön

Voimauttava Valokuva -opas

Sanna Korhonen
Piia Suutari
Taru Torri

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2015

Kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Tekijät(t) Korhonen, Sanna Suutari, Piia Torri, Taru	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 26.4.2015
	Sivumäärä 77	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Toiminnallinen työkalu kriisi- ja väkivaltatyöhön Voimauttava valokuva- opas		
Koulutusohjelma Kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Karapalo, Teppo		
Toimeksiantaja(t) Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry.		
<p>Opinnäytetyön toimeksiantajana oli Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry. Ensi- ja turvakodissa tehdään monipuolista lastensuojelutyötä luovalla ja uudistavalla tavalla. Lapsiperheiden lisäksi turvakotipalvelut on tarkoitettu kaikenikäisille ja erilaisissa elämäntilanteissa oleville lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille, niin miehille kuin naisillekin. Lisäksi yksi turvakodin tärkeä palvelu on perheväkivaltaa ehkäisevä työ.</p> <p>Työn tavoitteena oli laatia turvakodin henkilökunnalle uutta materiaalia toiminnalliseen työskentelyyn kriisi- ja väkivaltatyön tueksi sekä luoda toimiva ja helppokäyttöinen työskentelymenetelmä. Menetelmäksi valittiin voimauttavat valokuvat, koska turvakodilla ei aiemmin ole ollut valokuvia käytössä asiakastilanteissa. Valokuvia kuvattiin eri kuvakulmasta läpi vuoden, jolloin saatiin laaja määrä kuvia eri perspektiivistä sekä positiivisista että negatiivisista arkielämän näkökulmista. Opinnäytetyössä pyrittiin erityisesti korostamaan lapsen näkökulmaa ja roolia kriisi- ja väkivaltatyössä.</p> <p>Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena laadittiin Voimauttavat Valokuvat -opas, joka on työskentelyrunko valokuvien käytöstä asiakastilanteessa turvakodissa. Valokuvia on yhteensä 258 kappaletta. Opas ja valokuvien käytön opastus turvakodin henkilökunnalle tapahtuu kesällä 2015.</p> <p>Teoriaosuudessa käsiteltiin työn teoreettisia lähtökohtia ja keskeisiä käsitteitä kuten akuutti kriisi, lähisuhde- ja perheväkivalta, toiminnallinen opinnäytetyö, voimauttava valokuvaus, kuntoutuminen, voimautuminen sekä kriisi- ja väkivaltatyö. Näiden lisäksi opinnäytetyössä on kuvattu myös kuntoutumisen merkitystä kriisityössä sekä toiminnallisten työkalujen työstämisprosessia.</p>		
Avainsanat kriisi, kriisityö, väkivalta, väkivaltatyö, lasten kriisityö, kuntoutuminen, voimautuminen, valokuvat, toiminnalliset menetelmät.		
Muut tiedot		

Author(s) Korhonen, Sanna Suutari, Piia Torri, Taru	Type of publication Bachelor's thesis	Date 26.4.2015
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 77	Permission for web publication: x
Title of publication A functional method for crisis and violence work Empowering photographs		
Degree programme Degree Programme in Rehabilitation Counseling		
Tutor(s) Karapalo, Teppo		
Assigned by Central Finland Mother and Child Refuge and Shelter Home		
<p>Abstract</p> <p>This thesis was commissioned by Central Finland Mother and Child Refuge and Shelter Home. The home provides versatile child protection services in a creative and innovative way. In addition to families with children the shelter home services are meant everyone who has been a part of a family violence situation. An important aim of the refuge and shelter home is to prevent the violence at homes.</p> <p>The purpose of this thesis was to create new material and a new and easy-to-use tool for the personnel of Mother and Child Refuge and Shelter Home in Jyväskylä who deal with crises and violence in their everyday work. Empowering photographs were selected to be used as the tool because the home did not have photographs that could be used with the clients. The photographs were taken during one year and they were taken from different perspectives, both positive and negative. Children's perspective and role in crisis and violence work was emphasized in this thesis.</p> <p>As the output of this functional study was an Empowering Photographs-guidebook which forms the basis for using empowering photographs with the clients. The book contains a total of 258 photographs. The briefing for the use of the guidebook and the photographs for the personnel will be held in the summer of 2015.</p> <p>The central concepts in the theoretical framework of this thesis were acute crises, family violence, functional study, empowering photography, rehabilitation, empowerment, crisis work and violence work. In addition, the theoretical part discussed the significance of rehabilitation in crisis work and the creation process of functional tools.</p>		
Keywords/tags Crisis, crisis work, violence, violence work, crisis work with children, rehabilitation, empowerment, photographs, functional methods		
Miscellaneous		

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	1
2	Keski-Suomen ensi- ja turvakoti.....	3
2.1	Yleistä.....	3
2.2	Turvakoti	5
3	Väkivaltatyö Turvakodissa	7
3.1	Väkivalta käsitteenä.....	7
3.2	Lähisuhde- ja perheväkivalta.....	8
3.3	Väkivallan kokijan kanssa työskentely	11
3.4	Väkivallan tekijän kanssa työskentely	12
4	Kriisityö	13
4.1	Kriisi käsitteenä.....	13
4.2	Kriisityö.....	14
4.3	Kriisistä selviytymisen tukeminen	15
5	Lapset ja väkivaltatyö	17
5.1	Lapsen kehitys.....	18
5.2	Lasten kanssa tehtävä kriisi- ja väkivaltatyö	20
6	Kuntoutuksen ohjaus kriisi- ja väkivaltatyössä.....	23
6.1	Kasvatuksellinen kuntoutus.....	26
6.2	Sosiaalinen kuntoutus.....	26
6.3	Sosiaali- ja terveysjärjestöjen rooli kuntoutuksessa	27
6.4	Asiakkaan kohtaaminen ja vuorovaikutus	28

7	Toiminnalliset menetelmät kuntoutuksessa	30
7.1	Valokuvat.....	32
7.2	Valokuvaterapia	33
7.3	Tunteet	34
8	Voimautuminen.....	36
8.1	Voimauttava valokuvaus	38
8.2	Voimauttavan valokuvan menetelmät käytännössä.....	38
9	Opinnäytetyön käytännön toteutus	41
9.1	Opinnäytetyön tausta, tarve ja tavoitteet.....	42
9.2	Suunnittelu	43
9.3	Toteutus	45
10	Pohdinta.....	48
10.1	Opinnäytetyö prosessi.....	48
10.2	Eettisyys ja luotettavuus	51
10.3	Oma ammatillinen kasvu.....	52
	Lähteet	55
	Liitteet.....	65
	Liite 1. Voimauttava Valokuva opas.....	65
	Liite 2. Lupa alaikäisen kuvaamiseen ja kuvausmateriaalin käyttämiseen ..	73

1 Johdanto

“Valokuvassa yhdistyy valon ja kuvan voima. Sen avulla voidaan tuoda päivänvaloon asioita, joihin sanat eivät yllä.”

(Halkola 2009, 13.)

Väkivallan kokeminen järkyttää aina. Se herättää pelkoa, vihaa, syyllisyyttä sekä turvattomuutta. Tapahtuneen jälkeen ihmisen voi olla vaikea keskittyä tai nukkua ja hän voi muuttua pelokkaaksi. Uhri voi kokea olonsa alistuneeksi ja eksyneeksi. Hänen on vaikea ymmärtää tapahtunutta. Väkivallan uhriksi joutuneelle on vaarana myös pysyvä toimintakyvyn heikkeneminen, katkeroituminen sekä pahimmillaan psyykkiset häiriöt. (Ruishalme & Saaristo 2007, 27 - 28.)

Kriisistä selviytymisen ja asiakkaan kuntoutumisen alkamiseen vaaditaan paikka, jossa on mahdollisuus saada tukea ja apua omaan elämäntilanteeseen. Turvakotipalvelujen tavoitteena on väkivallan kokijan ja hänen lastensa turvallisuuden takaaminen, väkivaltakierteen katkaiseminen ja sen aiheuttamien kriisien ja muiden ongelmien hoitaminen. (Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuositukset 2013, 7.)

Opinnäytetyömme valokuvamenetelmän tavoitteena oli auttaa turvakodin henkilökuntaa selvittämään asiakkaan voimavarat ja ohjata asiakasta ottamaan ne käyttöön kuntoutustyön edistämiseksi. Olemme aiemmin työssämme kohdanneet asiakkaita, joita on kohdannut esimerkiksi väkivalta, onnettomuus tai läheisen menetys. Kriisityö on vaativaa ja hektistä, jolloin kaikki mahdolliset uudet ja toimivat työmenetelmät ovat tarpeellisia asiakastyön parantamiseen.

Kuntoutumista tapahtuu arjessa ja jokainen meistä voi vaikuttaa sen kulkuun omilla valinnoillaan, päätöksillään sekä toiminnallaan. Kuntoutuksen tavoitteena on saada oivalluksia omasta elämästä, omasta voinnista sekä tunteista että voimavaroista. Kriisi- ja väkivaltatyössä valokuvia voidaan käyttää asiakkaan tukena tunteiden ja voimavarojen havainnoinnissa sekä niiden ymmärtämisessä. Tässä työssä kuntoutujana ajatellaan ihmistä, jonka elämässä tapahtuu yllättävä ulkopuolinen tapahtuma tai tilanne, joka aiheuttaa akuutin kriisitilanteen. Kriisityö tarjoaa vuorovaikutuksellista tukemista akuutissa kriisissä ja toimii muutosta tukevana voimana kuntoutujan elämässä.

Viime aikoina mediassa on ollut paljon esillä lasten hyvinvointi ja sen tila Suomessa. Lasten hyvinvointiin on kiinnitetty enemmän huomiota ja sitä on tutkittu sekä selvitetty monelta eri kantilta. Tälläkin hetkellä Suomessa erilaiset kriisit ovat osa kymmenientuhansien lasten arkea (Lastensuojelun käsikirja 2015). Ensi- ja turvakodeissa on myös huomioitu lasten hyvinvoinnin heikkeneminen ja se, että myös lapset tarvitsevat apua ja tukea elämän eri tilanteissa. Aihe on yhteiskunnallisesti ja kansantaloudellisesti tärkeä, koska mitä varhaisemmassa vaiheessa lapset saavat oikea-aikaista tukea ja apua, sitä vakaammalta ja turvallisemmalta heidän tulevaisuutensa näyttää. Väkivallalle altistuminen tai sen kohteeksi joutuminen lapsuudessa kasvattaa riskiä joutua väkivallan uhreiksi myös myöhemmissä ihmissuhteissa tai lisää riskiä käyttäytyä itse väkivaltaisesti. Lähisuhde- ja perheväkivalta on kansanterveysongelma, joka koskettaa kaikkia yhteiskuntaluokasta, kulttuurista, ikäluokasta ja sukupuolesta riippumatta. (Mitä lähisuhde- ja perheväkivalta on? 2015; Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuositukset 2013, 13.)

Tässä työssä esittelemme ensin Keski-Suomen ensi- ja turvakoti yhdistyksen toimintaa sekä turvakodissa tehtävää väkivaltatyötä. Käsittelemme myös kriisiä ja kriisityötä. Teoreettisessa osuudessa olemme pyrkineet huomioimaan erityisesti lapsen näkökulman erilaisissa kriisi- ja väkivaltatilanteissa. Lapsen tunteet jäävät usein huo-

miotta kriisitilanteessa, koska helposti ajatellaan, ettei lapsi ymmärrä tilannetta (Ojuuri 2006, 30). Opinnäytetyössä turvakoti ja kriisistä selviytymisen avoyksikkö (Krise - työryhmä) tulee saamaan uuden toiminnallisen työmenetelmän kriisi- ja väkivalta-työhön jota voi käyttää sekä aikuisten että lasten kanssa yksilö, pari tai ryhmätyöskentelyssä. Työskentelyä helpottaa työn tuotoksena laadittu Voimauttava Valokuva - opas, joka selkeyttää ja ohjaa työntekijää käyttämään valokuvia toiminnallisena menetelmänä asiakastilanteessa. Toimeksiantajalla ei vastaavaa menetelmää ole ennen ollut käytössä joten pääsimme luomaan uuden ja toimivan työkalun jota turvakodin työntekijät olivat toivoneet.

2 Keski-Suomen ensi- ja turvakoti

2.1 Yleistä

Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry on yksi Ensi- ja turvakotien liiton 30 yhdistyksestä. Liitto on valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, joka on perustettu vuonna 1945. Ensi- ja turvakotien liiton työn tarkoituksena on turvata lapsen oikeus suotuisiin kasvuolosuhteisiin ja turvalliseen kehitykseen, tukea vanhemmuutta ja perhettä sekä ehkäistä perheväkivaltaa. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistykset ylläpitävät valtakunnallisesti 10 ensikotia, 6 päihdeongelmien hoitoon erikoistunutta ensikotia ja 12 turvakotia. (Ensi- ja turvakotien liitto n.d.)

Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry on Jyväskylässä toimiva, kolmannen sektorin voitoa tavoittelematon, yleishyödyllinen lastensuojelujärjestö. Yhdistys on perustettu vuonna 1946 ja vuonna 2015 toimialueena oli kaikki Keski-Suomen kunnat. Yhdistyksen palveluksessa oli vuonna 2014 yhteensä 39 vakituista työntekijää. Koulutustaltaan työntekijät edustavat sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä.

Yhdistystä ohjaavia arvoja ovat turvallisuus, kunnioitus, luotettavuus ja asiakkaan osallisuus. Osa yhdistyksen toiminnasta on kansalaistoimintaa eli yhdistyksen eri työmuodoissa toimii vapaaehtoista vertaistukea sekä vapaaehtoista konkreettista auttamistyötä, esimerkiksi lastenhoitoa. Ensi- ja turvakodilla on huomattu, että ammatillisuus ja vapaaehtoisuus kulkevat käsi kädessä toisiaan täydentäen ja tukien. (Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry 2014; Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry toimintakertomus 2013, 6.)

Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry:ssä toimii kaksi ympärivuorokautista erillistä yksiköä, ensikoti ja turvakoti, joissa toteutetaan yksilöllistä asiakastyötä. Turvakotipalvelut ovat tarkoitettu väkivallan keskellä eläville ja ensikotipalvelut vanhemmuuden ja elämäntilanteen tukemiseen. Muita työmuotoja yhdistyksessä vuonna 2015 olivat Baby Blues -toiminta, joka tarjoaa tukea ja ohjausta esimerkiksi väsymyskierteessä olevan perheen auttamiseksi. Doula -työ taas tarjoaa tukea vauvaa odottaville perheille. Eroneuvo -tilaisuudet ovat tarkoitettu eroa pohtiville tai eronneille vanhemmille ja heidän lähipiirilleen. Ensikodilla toimiva tapaamispaikka järjestää tuettuja ja valvottuja lasten ja vanhempien tapaamisia. Perhetyötä tehdään lastensuojelun asiakkaan kotona ja avopalveluyksikkö Aino auttaa päihteitä käyttäviä ja raskaana olevia naisia ja vauvaperheitä. (Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry 2014.)

Yhdistyksen työskentelymuotoja ovat ympärivuorokautinen tuki, kotiin tehtävä perhetyö, keskusteluapu, yksilö- ja perhetapaamiset sekä puhelinneuvonta (Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry 2014). Yhdistys tekee monipuolista yhteistyötä Jyväskylän alueella muiden sosiaali- ja terveysalan toimijoiden kanssa kuten Kriisikeskus Mobilen ja Sovatek -säätiön kanssa. Yhdistys tuottaa myös lastensuojelupalveluita täydentämään kunnallisia palveluita ja näitä palveluita pyritään kehittämään jatkuvassa yhteistyössä kuntien kanssa. Keski-Suomen ensi- ja turvakodilla on ostopalvelusopimus perhetyön osalta Jyväskylän kaupungin kanssa sekä lisäksi turvakodilla on päivystyssovitukset yhdeksän kunnan kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että sopimuskunti-

en asukkaille on pystyttävä turvaamaan turvakotipaikka tarvittavissa tilanteissa.
(Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry toimintakertomus 2013, 3-13.)

Yhdistyksen rahoitus perustuu asiakasmaksuihin ja Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) sekä Lasten Päivän Säätiön avustuksiin (Ensi- ja turvakotien liitto n.d). Pieni osa rahoituksesta kertyy myös muun muassa oppilaitosten harjoittelijakorvauksista, jäsenmaksutuotoista sekä saaduista tavara- ja rahalahjoituksista (Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry toimintakertomus 2013, 7).

2.2 Turvakoti

”Suomalaisista naisista noin joka kolmas on kokenut kumppanin tekemää fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa.”

(Ojuri & Laitinen 2015, 6)

Turvakodit tarjoavat välitöntä kriisiapua, ympärivuorokautista turvattua asumista, psykososiaalista tukea, neuvontaa ja ohjausta Turvakotipalvelujen toimivuus perustuu hyvään palveluohjaukseen mikä edellyttää henkilökunnalta palvelujärjestelmän toimivuuden tuntemista, tietoutta väkivallasta sekä siihen puuttumisesta. (Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuositukset 2013, 7.)

Turvakoti on tarkoitettu perhe- ja lähisuhteessa väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille, jotka tarvitsevat tukea väkivallasta selviämiseen sekä väliaikaisen asuinpaikan. Asiakas voi tulla turvakotiin yksin tai lasten kanssa. Turvakotien tavoitteena on väkivaltakierteen katkaiseminen, sen seurausten hoitaminen sekä väkivallan ennaltaehkäiseminen. Turvakotityössä otetaan lapsen näkökulma erityisesti huomioon sekä kiinnite-

tään huomiota lapsen auttamiseen, koska myös lapset voivat olla väkivallan kokijoina tai todistajina. (Ojuri & Laitinen 2015, 33.)

Vuoden 2015 alusta voimaan tullut laki valtionavusta turvakotipalvelun tuottajalle siirsi turvakotien rahoituksen kunnilta valtion vastuulle (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014). Päätöksen taustalla oli varmistaa turvakotipaikan ulottuvuus ihmisille asuinpaikasta riippumatta sekä Euroopan Unionin huomautukset Suomelle turvakotipaikojen vähäisyydestä suosituksiin nähden. Turvakotiverkostossa on edelleen alueellisia katvealueita, erityisesti Itä- ja Pohjois - Suomen harvaan asutuilla alueilla. (Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry toimintakertomus 2013, 2; Ojuri & Laitinen 2015, 4). Suositus olisi, että 10 000 asukasta kohti tulisi tarjota yksi turvakodin perhepaikka (Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuositukset 2013, 7). Ensi- ja turvakotien liiton (2015) mukaan turvakoteja käyttää edelleen hyvin pieni osa väkivaltaa kokeneista palveluiden puutteen vuoksi. Lisäksi kynnys hakea apua on suuri ja apua haetaan lähinnä julkisen palvelujärjestelmän eri auttajatahoilta. Turvakodin asiakasmääriä seurataan ja tilastoidaan vuosittain (ks. taulukko 1).

Jyväskylässä sijaitsevassa turvakodissa on asiakaspaikkoja viidelle perheelle, eli jokaiselle perheelle on käytössä oma huone. Turvakodissa ollaan kriisitilanteen vaatiman ajan, joka vaihtelee yksilöllisesti. Turvakotijakso kestää yleensä muutamasta vuorokaudesta kahteen kuukauteen. Keskimäärin vuonna 2013 turvakodissa oloaika lapsiperheillä oli 20 päivää ja asiakkailta, jotka tulivat ilman lapsia, 9 päivää. Vuonna 2013 turvakodissa asui 44 lapsiperhettä, joissa oli yhteensä 76 lasta. Ilman lapsia turvakotiin tuli 33 naista ja 1 mies. Asiakkaita tuli 14 eri kunnasta, 70 % asiakkaista oli kotoisin Jyväskylästä. Turvakodin asiakkaista 75 % oli suomalaisia, heidän lisäksi asiakaina oli myös 13 eri maan kansalaisia. (Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry toimintakertomus 2013, 13.)

Taulukko 1. Valtakunnallinen tilasto turvakotiasiakkuuksista vuonna 2014 (Ensi- ja turvakotien liiton vuosikertomus 2014, 10)

Asiakkaat ovat tyypillisimmillään pienten lasten äitejä: 35 % on alle 30-vuotiaita ja lapsista vauvaikäisiä (alle 2-vuotiaita) on kolmasosa.
Tulossyyksi yli 90 % asiakkaista ilmoittaa henkisen väkivallan, yli 70 % fyysisen väkivallan ja 18 % seksuaalisen väkivallan.
Asiakkaista 65 % viipyy turvakodilla alle kaksi viikkoa.
Asiakkaista 37 % tulee turvakotiin omasta aloitteestaan.
Asiakkaista 30 % tulee turvakotiin sosiaaliviranomaisten ja 7 % poliisin ohjaamina.
Joka neljännen asiakkaan asiointikieli on muu kuin suomen kieli.

3 Väkivaltatyö Turvakodissa

3.1 Väkivalta käsitteenä

Maailman terveysjärjestön WHO:n (2015) käyttämän määritelmän mukaan väkivalta on fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista. Määritelmän mukaan väkivallaksi lasketaan teot, jotka johtavat tai voivat hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriintymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jäämiseen. Teot voivat kohdistua ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ihmisryhmään tai yhteisöön. WHO:n määritelmässä väkivalta yhdistetään nimenomaan itse tekoon eikä sen lopputulokseen.

Väkivalta ei ole pelkästään fyysistä ja psyykkistä, vaan se voi olla myös taloudellista ja uskonnollista. Taloudelliseksi väkivallaksi lasketaan muun muassa työpaikan saamisen estäminen, rahankäytön kontrolloiminen, toisen omaisuuden ja rahan luvaton käyttäminen sekä velan tai luoton ottamiseen pakottaminen. Uskonnollista väkivaltaa on uskonnon harjoittamisen kieltäminen sekä uskonnollisiin normeihin ja sääntöihin pakottaminen. Väkivaltaa on myös uhan ilmapiiri, avun epääminen esimerkiksi lääkäriin menon kieltäminen, lapsen käyttäminen riidan välikappaleena, lemmikkieläinten pahoinpitely sekä puolison ongelmallinen päihteidenkäyttö. (Lähisuhdeväkivalta 2013.)

3.2 Lähisuhde- ja perheväkivalta

Lähisuhde- ja perheväkivallasta puhutaan, kun henkilö on väkivaltainen nykyistä tai entistä kumppania, lasta, lähisukulaista tai muita läheisiä ihmisiä kohtaan. Lähisuhde- ja perheväkivalta kohdistuu useammin naisiin ja lapsiin. Perheväkivaltaa kokeneiden miesten osuus on kuitenkin noussut 2000-luvulla. Miesten kokema perheväkivalta on useimmin henkistä, esimerkiksi mitätöintiä sekä elämän kontrollointia. (Sirén, Aaltonen & Kääriäinen 2010, 11 – 12.) Naiset saavat väkivallan seurauksena enemmän ja vakavampia vammoja kuin miehet. Tästä syystä lähisuhde- ja perheväkivaltaan kuolleista suurin osa on naisia. Väkivalta altistaa koko lähipiirin väkivallan vaikutuksille. Perheenjäsenten väliselle väkivallalle altistuminen on lapselle yhtä haavoittavaa kuin suoran väkivallan kohteena oleminen. (Mitä lähisuhde- ja perheväkivalta on? 2015.)

Lähisuhde- ja perheväkivaltaa säätelevä lainsäädäntö on Suomessa ollut puutteellista muihin Pohjoismaihin verrattuna. Perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvää lainsäädäntöä uudistettiin merkittävästi 1990 -luvulla, jolloin ongelman olemassaoloon herättiin ja Suomen sitoutuminen kansainvälisiin sopimuksiin alkoi edellyttämään käytännön toimenpiteitä. Raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin vasta vuonna 1994 vastustuksen ja pitkittyneen käsittelyn saattelemana. Vuonna 1999 astui voimaan laki lä-

hestymiskiellosta, joka vuonna 2005 laajeni koskemaan samassa asunnossa vakituisesti asuvia eli perheen sisäinen lähestymiskielto. (Ruohonen 2006, 14.)

Lähisuhde- ja perheväkivalta voi olla muodoltaan fyysistä esimerkiksi lyömistä, tukistamista, potkimista kuristamista ja terä- tai ampuma-aseen käyttöä. Henkistä väkivaltaa on esimerkiksi väkivallalla uhkaaminen, pelottelu, jatkuva vähättely ja nöyryyttäminen. Seksuaalista väkivaltaa on esimerkiksi ahdistelu, koskettelu, seksiin painostaminen, raiskaus ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. (Mikä on väkivaltaa? 2015.)

Perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa ilmenee erilaisissa muodoissa ja se vaihtelee vakavuusasteeltaan lievästä hengenvaaralliseen (Eskonen 2005, 20). Perhe- ja lähisuhdeväkivalta on lähes aina rikoslaissa määritelty rikos, mutta fyysinen ja seksuaalinen väkivalta on aina rikos. Viranomaiset voivat puuttua perheväkivaltaan silloin kun se tulee heidän tietoonsa. Suomen rikosoikeusjärjestelmä saattaa tuntua monimutkaiselta väkivallan kokijan näkökulmasta ja henkisen jaksamisen kannalta raskaalta. Rikosprosessit etenevät hitaasti, jopa kuukausien tai vuoden viiveellä tapahtuneesta väkivallanteosta. Tästä syystä uhrit toivovat yleensä ensisijaisesti, että väkivalta loppuisi ja että kumppani saisi hoitoa. Vain osa perheväkivallan uhreista haluaa tekijälle rangaistuksen. (Niemi - Kiesiläinen & Kainulainen 2006, 115–118; Ojuri 2006, 32.) Vuonna 2014 Jyväskylässä haettiin 112 lähestymiskielloa (Rikokset kuukausittain vuonna 2014 2015).

Parisuhdeväkivalta voi jatkua eron jälkeen vainoamisena. Vainoaminen voi olla esimerkiksi toistuvaa, ei-toivottuja yhteydenottoja, häiritsevää seuraamista ja tarkkailua sekä omaisuuden tuhoamista. Vainoaminen aiheuttaa pelkoa ja voi myös kohdistua vainotun läheisiin. Äärimmillään vaino voi kärjistyä henkeä uhkaavaksi väkivallaksi. Vainoaminen on määritelty rikokseksi 1.1.2014 alkaen. (Parisuhdeväkivalta 2015.)

Lähisuhde- ja perheväkivalta on yleensä moniulotteinen ongelma, jolla on laaja-alaisia vaikutuksia yksilön yleisen hyvinvoinnin lisäksi myös fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Väkivalta aiheuttaa muun muassa mielenterveysongelmia, päihteiden väärinkäyttöä, itsetuhoista käyttäytymistä sekä rikollista, väkivaltaista tai muuta riskinottoikäyttyymistä (ks. taulukko 2).

Taulukko 2. Parisuhdeväkivallan terveyshaitat (WHO:n raportti Väkipalta ja terveys maailmassa 2005)

<u>Fyysiset</u> Vatsan alueen ja rintakehän vammat Mustelmat ja raapimisjäljet Krooninen kipuoireyhtymä Invaliditeetti Fibromyalgia Murtumat Ruuansulatushäiriöt Ärtynvä suoli Ruhjeet ja hirtymät Silmävammat Alentunut toimintakyky	<u>Psyykkiset ja käyttäytymishäiriöt</u> Alkoholien ja huumeiden väärinkäyttö Masennus ja ahdistuneisuus Syömis- ja unihäiriö Häpeän ja syyllisyyden tunteet Fobiat ja paniikkihäiriö Huono itsetunto Posttraumaattinen stressioireyhtymä Psykosomaattiset häiriöt Itsetuhoisen käyttäytyminen Seksuaalinen riskikäyttäytyminen Tupakointi
<u>Seksuaali- ja lisääntymisterveys</u> Hedelmättömyys Sisäsynnytintulehdus Raskauskomplikaatiot/keskenmenot Seksuaaliset häiriöt Sukupuolitaudit, myös HIV/AIDS Ei-turvallinen abortti Ei-toivottu raskaus	<u>Kuolemaan johtavat seuraukset</u> AIDS- kuolleisuus Äitiyskuolleisuus Henkirikokset Itsemurhat

Lähisuhde- ja perheväkivallan sosiaaliset, terveydelliset ja taloudelliset kustannukset ovat huomattavat sekä yksilölle että yhteiskunnalle, unohtamatta inhimillistä kärsimystä perheille ja muille osallisille. Väkipalta koskettaa meitä kaikkia: Sekä väkipalttaa

kokeneita että käyttäneitä, mutta myös väkivaltaa nähneitä ihmisiä. (Holmberg 2000, 7; Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuosituksat 2013, 13.)

3.3 Väkivallan kokijan kanssa työskentely

Turvakodissa väkivaltaa kokeneen kanssa työskentelyn tavoitteena on väkivaltakierteen katkaiseminen, väkivallan aiheuttamien kriisien hoitaminen sekä selviytymisen tukeminen kriisivaiheen jälkeen. Työskentelyssä pyritään löytämään ja vahvistamaan asiakkaan omia voimavaroja sekä selviytymiskeinoja. Työskentely alkaa tulokeskustelulla, jossa puretaan väkivaltatilanne käsittelemällä konkreettiset tapahtumat, jotka ovat johtaneet turvakodille tuloon. Aktiivinen työ asiakkaan kanssa aloitetaan mahdollisimman pian turvakotiin tulon jälkeen. On tärkeää antaa asiakkaan omalle prosessille tilaa, sillä hän tuo mukanaan pelkonsa, väsymyksensä sekä usein myös huolensa kumppanista sekä tämän selviytymisestä. (Ojuri 2006, 16, 27.)

Turvakodissa jokaiselle asiakkaalle nimetään oma työntekijä, jonka kanssa on mahdollisuus päivittäisiin keskusteluihin sekä saada tukea esimerkiksi käytännön asioihin ja niiden järjestelyyn. Keskustelussa voidaan käyttää apuna toiminnallisia työkaluja kuten valokuvia tai erilaisia väkivallan muotoja ja vaikutuksia käsitteleviä tehtäviä. Turvakodin ohjaajan työ on paljolti asiakkaan rinnalla kulkemista ja arjen asioissa auttamista. Asiakasta voidaan auttaa esimerkiksi lähestymiskiellon ja avioeron hakemisessa, asunnon etsimisessä ja rikosilmoituksen tekemisessä. Asiakkaan kanssa työskentely on usein hyvin konkreettista kuten lapsen vieminen yhdessä päiväkotiin tai kouluun, kaupassa ja apteekissa asioiminen, pankkiasioden hoitaminen sekä lääkärissä ja neuvolassa käyminen. (Ojuri 2006, 28.)

3.4 Väkivallan tekijän kanssa työskentely

Myös väkivallan tekijä voi kärsiä teoistaan ja haluaa muuttua. Väkivallan tekijän auttaminen lisää koko perheen turvallisuutta ja hyvinvointia. (Holmberg 2000, 34.) Väkivallan tekijän kanssa työskentelyn tärkeimpänä tavoitteena on lopettaa väkivalta tai sen uhka sekä auttaa tekijää ottamaan vastuu omasta väkivaltaisesta käytöksestä. Turvakodilta ollaan yhteydessä väkivallan tekijään 1-3 arkipäivän kuluessa siitä, kun perhe on tullut turvakodille. Ennen yhteydenottoa tulee tehdä turvallisuusarviointi, joka tarkoittaa, että yhteydenotto tai sen tekemättä jättäminen ei vaaranna kenenkään osapuolen turvallisuutta. Väkivallan tekijälle nimetään oma työntekijä, jos hän on yhteistyöhaluinen ja on valmis tulemaan keskusteluihin turvakodille. (Turvakotipalvelujen kansalliset suositukset 2013, 24.)

Suurin haaste väkivaltatyössä on saada tekijä motivoitumaan työskentelyyn ongelman ratkaisemiseksi. Tekijä tarvitsee uskoa, että väkivaltaongelma on ratkaistavissa. Motivaatio-ongelmat johtuvat usein siitä, että tekijä tietää tehneensä väärin ja tuntee teoistaan häpeää ja syyllisyyttä. Motivaatiota voidaan lisätä esimerkiksi antamalla uusia näkökulmia sekä konkreettisia merkkejä, että muutos on mahdollinen. Tekijää saattaa kannustaa esimerkiksi se, että muutkin tekijät ovat kyenneet lopettamaan väkivaltaisen käyttäytymisen. Väkivallan tekijän kanssa työskentelyyn kuuluu, että väkivaltatilanteet käydään konkreettisesti läpi ja hänet vastuutetaan väkivallan teosta. Työskentelyssä mietitään väkivallan syitä ja seurauksia sekä vaihtoehtoja väkivaltaiselle käyttäytymiselle yhdessä turvakodin työntekijän kanssa. (Säävälä & Nyqvist 2006, 40 - 47.)

Säävälän & Nyqvistin (2006, 62) mukaan väkivallan tekijän kanssa tehtävä väkivalta- ja kriisityö on Suomessa yleistynyt. Väkivaltatyöhön erikoistuneita auttamistahoja ei silti suuressa osassa maata vieläkään ole, vaan ne ovat edelleen keskitettynä pääosin suuriin kaupunkeihin. Valmiuksia tehdä työtä väkivallan tekijän kanssa tulisi lisätä esimerkiksi mielenterveysneuvoloissa, perheneuvoloissa ja kunnallisissa sosiaalitoimistoissa, joiden toiminta on laaja-alaisempaa.

4 Kriisityö

4.1 Kriisi käsitteenä

”Kriisi ei ole sairautta, josta tulee parantua, vaan elämää, joka on eletävä.”

(Ruishalme & Saaristo 2007)

Leppävuoren, Paimion, Avikaisen, Nordmanin, Puustisen & Riskan (2009, 208) mukaan kriisi tulee kreikankielen sanasta ”krisis” ja tarkoittaa ratkaisevaa käännettä, äkillistä muutosta, eroa tai kohtalokasta häiriötä. Kriisi-sanankäytölle on olemassa kirjallisuudessa eri teorioita. Cullbergin (1991, 12) mielestä kriisi sanaa on alunperin käytetty taloudellisista kriiseistä puhuttaessa tai lääketieteessä, jossa potilaan terveydentila on ratkaisevasti muuttunut.

Kriisit kuuluvat elämään ja useimmilla ihmisillä on taitoja ja tietoa selviytyä niistä. Kriisissä tilanteet ja tunnelmat vaihtuvat nopeasti. Ne järkyttävät ja ahdistavat usein äkillisesti arkea ja jokaisen henkilökohtaiset kokemukset, selviytymis- ja sopeutumiskeinot voivat vaihdella huomattavasti. Kriisi on väliaikainen tila, jossa ihmisen omat voimavarat, selviytymis- ja ongelmanratkaisukeinot eivät välttämättä riitä. Kriisissä ihminen huomaa että totutut toimintamallit eivät enää toimi ja tästä syystä ihminen voi jäädä voimattomaksi. (Karjalainen 2013.)

Elämän kriisi

Elämän kriisi on elämän kulkuun kuuluva pitkäkestoinen rasisitustilanne, joka kehittyy vähitellen, esimerkiksi työuupuminen, sairaus, avioero tai konkurssi (Karjalainen 2013). Kriisi voi olla seurausta hyvin monenlaisista elämän tilanteista ja tapahtumista, joita ei ole voinut ennakoida. Taustalla voi olla jokin äkillinen muutos, järkyttävä tapahtuma tai useampi samanaikaisesti elämää kuormittava asia. Positiiviset tapahtumat elämässä, kuten lapsen synnyttäminen tai avioliiton solmiminen, voivat myös aiheuttaa kriisin. (Ojuri & Laitinen 2015, 37.)

Kehityskriisi

Kehityskriisi kuuluu elämään, luonnolliseen kasvuun ja kehitykseen. Kehityskriisit ovat siirtymävaiheita ihmisen elämässä kuten esimerkiksi lapsen syntymä, murrosikä, muutto toiselle paikkakunnalle ja eläkkeelle jääminen. Kehityskriisit ovat ennakoitavissa ja muutokseen sopeudutaan vähitellen. (Karjalainen 2013.)

Traumaattinen kriisi

Traumaattisella kriisillä tarkoitetaan akuuttia, järkyttävää tapahtumaa tai kokemusta, joka tulee ilman ennakkovaroitusta. Se aiheuttaa usein avuttomuuden tunnetta ja pelkoa. Traumaattisen kriisin aiheuttavaa tapahtumaa ei voi kontrolloida eli omalla käyttäytymisellä ei voi vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Läheisen äkillinen kuolema tai itsemurha, väkivalta, onnettomuus tai tulipalo voivat aiheuttaa traumaattisen kriisin. (Karjalainen 2013.)

4.2 Kriisityö

Kriisityöllä pyritään edistämään selviytymistä järkyttävästä kokemuksesta sekä lievittämään psyykkistä stressiä ja sen seuraamuksia. Akuuttia kriisityötä tehdään äkillisen traumaattisen tilanteen, kuten väkivallan, jälkeen tapahtuman kokeneiden ja läsnäolleiden ihmisten auttamiseksi. Kriisityö on moniammatillista työtä, jota tehdään esi-

merkiksi poliisi- ja pelastustoimessa tai sairaalan päivystyksessä. (Leppävuori ym. 2009, 15 – 16.)

Kriisityö on pääsääntöisesti lyhytkestoista auttamista. Työ on suunnitelmallista ja tavoitteellista sekä asiakkaan kokonaisvaltaista tukemista. Kriisityön tekeminen edellyttää työntekijän erityisosaamisen lisäksi kykyä arvioida ja ymmärtää kriisissä olevan henkilön yksilöllistä tilannetta. Lisäksi on tärkeää kartoittaa tukiverkosto kriisin keskelle joutuneen asiakkaan tueksi. Uhreja ovat kaikki ne, joita asia koskettaa, eli myös omaiset, läheiset, ystävät ja sukulaiset, riippumatta siitä, olivatko he paikalla kokemassa tai näkemässä tapahtunutta. (Palosaari 2007, 47 - 49.)

Kriisityössä on tärkeää asiakkaan aktiivinen tukeminen hienotunteisesti ja kunnioittavasti. Kriisityö on aina yksilöllistä asiakastyötä, jossa työntekijän tulee pystyä vastaanottamaan ihmisten erilaisia kokemuksia ja oloiloja sekä välttää antamasta omia mielipiteitään, kannanottoja tai liian varhaista lohduttamista. Työntekijä ei saa myöskään antaa tyhjiä sanoja ja turhia lupauksia, joita ei voi pitää. Asiakkaalle tulee antaa aikaa toteuttaa omassa tahdissaan psyykkisiä reaktioita, työntekijä ei saa painostaa asiakasta käsittelemään asioita liian nopeaan tahtiin. (Leppävuori ym. 2009, 70.) Kriisiin voi mahdollisesti sisältyä romahdus, mutta se antaa myös mahdollisuuden myönteiseen kehitykseen (Haarakangas 2008, 67).

4.3 Kriisistä selviytymisen tukeminen

Keski-Suomen ensi- ja turvakodin väkivaltatyön asiakkaille tarjotaan avopalveluina pitkäaikaista tukea (Krise -työryhmä) perheväkivallan aiheuttaman tilanteen ratkaisemiseen ja kriisistä selviytymiseen. Krise -avotyö on matalan kynnyksen palvelu, jota väkivaltaa kokeneet voivat saada myös ilman turvakotijaksoa. Turvakotijakson jälkeen asiakkaalla on mahdollisuus saada kriisistä selviytymisen tukea viisi käyntikertaa. Tuki voi olla puhelinneuvontaa, keskustelua väkivaltatyön ammattilaisen kanssa

tai ohjattuun vertaisryhmään osallistumista. (Turvakotipalvelut 2015.) Auttamisen muotona vertaistuki on ensiarvoisen tärkeää. Sen on todettu olevan merkittävä asiakkaan selviytymisen näkökulmasta. Vertaistuki on mahdollistanut monelle voimaantumisen sekä myönteiset muutokset oman elämän hallinnassa. (Ojuri & Laitinen 2015, 31.) Selviytymisen prosessiluonteeseen kuuluu lisäksi erilaiset selviytymättömyyden kokemukset, joita voi olla itsetunnon hauraus, tunne oman eheyden puutteellisuudesta ja horjuva tulevaisuuden usko, joiden työstäminen voi vaatia pitkän ajan.

Väkivallasta selviytyminen on usein pitkä prosessi ja liian usein se saatetaan sivuuttaa moniammatillisessa yhteistyössä. Väkivaltatyön onnistumiseen tarvitaan eri ammattilaisten yhteistä ymmärrystä ja toimivaa yhteistyötä. Olisi tärkeää, että asiakkaan ongelmallinen tilanne nähtäisiin kokonaisuutena eikä siten, että kukin ammattilainen tarkastelee väkivaltaongelmaa omaan ammatilliseen tietoonsa ja perustyöhönsä nojautuen. Kriisistä selviytyminen on irtaantumista väkivaltaisesta suhteesta ja halusta vaikuttaa omaan elämään ja valintoihin. Kriisistä selviytymisessä on kysymys asiakkaan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin saavuttamisesta. (Ojuri & Laitinen 2015, 35 - 41.)

Jokaisen perheväkivaltatilanteessa mukana olleen tulee saada apua, jotta perhe-elämää pystytään koetun väkivallan jälkeen jatkamaan. Auttamisen tulee olla kokonaisvaltainen, suunnitelmallinen prosessi, joka perustuu arviointiin perheen tilanteesta ja tarpeista. Apua tulisi antaa kuitenkin ensin jokaiselle perheväkivaltatilanteessa mukana olleelle perheenjäsenelle erikseen ja myöhemmin mahdollisesti koko perheelle yhdessä. (Holmberg 2000, 34.)

5 Lapset ja väkivaltatyö

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta kohdistuu myös lapsiin ja he ovat yhtä oikeutettuja tukeen ja apuun kuin väkivaltaa kokeneet aikuisetkin. Väkivallan vaikutusten ja oireiden huomaaminen lapsessa on tärkeää, jotta lapsen tilanteeseen voitaisiin puuttua mahdollisimman varhain. Varhaisen väliintulon tehtävänä on ensisijaisesti lievittää lapsen kärsimystä, kartoittaa lapsen erityistarpeet ja pyrkiä vastaamaan niihin. (Holmberg 2000, 10.)

Lastensuojelulaki (417/2007), Yleissopimus lapsen oikeuksista (59/1991) sekä yleissopimus naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjunnasta (Council of Europe 2011) velvoittavat turvaamaan lapsen tarpeet (Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuosituksen 2013, 16). Lapsiin kohdistuvien väkivaltatapauksien ilmisaattaminen edellyttää terveys-, sosiaali- opetus- ja poliisiviranomaisten välisiä tiivistä yhteistyötä. Ilmisaattaminen on tärkeää, sillä varhaisella puuttumisella voidaan ehkäistä väkivallan toistumista sekä puuttua lapsen kasvua ja kehitystä vaarantaviin olosuhteisiin ja tekijöihin. Viranomaisilla on viipymättä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä myös tilanteesta esimerkiksi huolestunut naapuri. Ilmoitus on tehtävä vaikka kyseinen lapsi tai perhe olisi jo lastensuojelun asiakkaana. (Lastensuojeluilmoitus 2015.) Lapsen ruumiillinen kuritus on ollut laissa kielletty jo 1.1.1984 lukien. Lain mukaan lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti tai kohdella loukkaavasti. (L 8.4.1983/361.) Holmbergin (2000, 34) mielestä yhteiskunnassa kuitenkin puututaan edelleen helpommin aikuisten väliseen väkivaltatilanteeseen kuin vanhemman tekemään väkivaltaan lasta kohtaan.

Turvakodin väkivaltatyössä lapsi on keskiössä, joten lapsen kuuleminen ja hänen kokemustensa äärelle asettuminen on tärkeää. Lapsen selviytymisen kannalta on tärkeää, että työntekijä antaa lapselle yhteistä, kiireetöntä, aikaa esimerkiksi pelaillen ja ulkoillen. (Ojuri & Laitinen 2015, 33.) Turvakodissa lapsen kanssa tehtävän väkivalt-

työskentelyn tavoite on lapsen turvallisuuden lisääminen sekä häntä auttavien selviytymiskeinojen tunnistaminen ja vahvistaminen.

Lapsityössä lähtökohtana on lapsen osallisuus sekä hänen voimavarat. Lapselle, kuten aikuisillekin, nimetään oma työntekijä, jonka tehtävänä on arvioida ja suunnitella lapsen kehitykselle ja ikätasolle sopiva yksilöllinen työskentely. Turvakotiin tulo voi olla hämmentävä kokemus lapselle, jos lapsi on elänyt väkivallan keskellä suurimman osan elämänsä ja yhtäkkiä onkin avun piirissä. (Oranen & Keränen 2006, 73.) Turvakotijakson alussa lapselle on kerrottava miksi hän on turvakodissa ja mitä siellä tehdään. Lapsen kanssa työskennellessä on työntekijän annettava lapselle tietoa väkivallasta ja lapsen oikeuksista. Työskentelyn aikana käydään lapsen kanssa läpi hänen kokemuksia ja tunteita. On tärkeää, että lapselle varataan yksilöllisiä työskentelyker-toja vähintään kaksi viikossa. Lapsella on myös mahdollisuus kieltäytyä työskentelystä. Lasta ei saa pakottaa puhumaan. (Oranen & Keränen 2006, 70 - 74.)

5.1 Lapsen kehitys

Lapsen kehityksestä on olemassa useita eri teorioita. Jean Piaget'n mukaan lapsen sosiaalinen, henkinen sekä fyysinen kehitys kehittyy ja etenee samaan aikaan. Tästä syystä lapsi ei voi ymmärtää liian monimutkaisia tai vaikeita asioita kehitystasoonsa nähden. (Vasta 1997, 120 - 126.)

Lapsen käsitys oikeasta ja väärästä muodostuu vuosien mittaan käsitteellisen ajattelun kehittymisen myötä sekä syy- ja seuraussuhteiden ymmärtämisen kautta. Terveet moraalikäsitteet syntyvät kun lapsella on hyvä tunnesuhde hänelle tärkeisiin ihmisiin. Lapselle tärkeiden ihmisten käsitykset oikeasta ja väärästä muodostaa lapsen elämän sääntöjen perustan. Lapsen omatunto on alkanut toimia, kun hän tunnistaa syyllisyyden tunteen. Lapsi ei välitä noudattaako hän sääntöjä vai ei, jos kokee, ettei tule rakastetuksi tai ettei kukaan välitä. (Kinnunen 1992, 35–36.)

Lapsen kehityksen kannalta tärkeimpiä ympäristöjä lapsen elämässä ovat koti ja päivähoito ja tukiverkostoina sukulaiset sekä ystävät. Jean Piaget'n mukaan lapsen kehitystä tukee turvallinen ja välittävä vanhemmuus. Lapsi, joka on kasvanut ensimmäiset vuotensa ilman turvallista tunnesuhdetta aikuiseen, ei ehkä pysty tunnesuhteiden luomiseen myöhemminkään elämässään. Aikuisten johdonmukaisuus, ennakoiva toiminta sekä lapsen arvostaminen ovat tärkeitä asioita lapsen kehityksen kannalta. Lapsi tarvitsee ympärilleen läheisiä ja turvallisia ihmissuhteita, jotta hänen oikeanlainen kasvu ja kehitys olisi turvattu. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 10 - 12.)

Valitettavasti näin ei aina ole ja lapset saattavat joutua näkemään tai kokemaan elämässään asioita, jotka vaarantavat heidän kehitystään. Lapsen kehityksen riskitekijöitä ovat väkivallan näkeminen, kokeminen sekä sillä uhkailu. Lapsen kehitykseen vaikuttavia asioita ovat myös vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, taloudelliset ongelmat kuten työttömyys sekä aviolliset ristiriidat. Lapsen kehitys voi olla vaarassa, jos nämä edellä mainitut asiat kasaantuvat lapsen elämään. (Mts. 11.)

5.2 Lasten kanssa tehtävä kriisi- ja väkivaltatyö

*“Miksi, miksi isänalle,
tassus laitot mukkuralle,
äidin viskot lattialle,
miten käykään heikommalle?”*

*Pikku-Nalle oven sulkee,
hiljaa vuoteeseensa kulkee.
Tyynyyn painaa pienen pään,
pimeään jää yksinään.*

*Vielä palaa tuvan valo,
heiluu, huojuu koko talo.
Huutoa on täynnä piha.
Milloin laantuu isän viha?”*

(Laiho 2000, 13 - 14)

Lapset eivät unohda järkyttäviä kokemuksia sillä, että niistä ei puhuta. Järkyttävän kokemuksen tai tilanteen puheeksi ottaminen on aina aikuisen vastuulla. Lapsille ei saa puhua liian aikuismaisesti, mutta heitä ei saa myöskään aliarvioida. Aikuisen tehtävänä on antaa lapselle tapahtuneesta oikeaa tietoa ja vastata rehellisesti lapsen kysymyksiin. Keskustelun tulee olla turvallinen ja rauhallinen. Lapsella tulee olla lupa puhua ja ilmaista tunteitaan. Lapsi saattaa vastata kaikkiin kysymyksiin “en muista”, koska hän haluaa vältellä väkivallasta puhumista ja unohtaa tapahtuneet. Kriisitilanteessa lasta voi tukea ja auttaa antamalla lapselle aikaa ymmärtää tapahtunut, välttämällä tarpeettomia muutoksia lapsen elämässä sekä säilyttämällä arjen rutiinit.

Lasta ei tule erottaa perheestä ellei se ole välttämätöntä. (Karjalainen 2013; Oranen & Keränen 2006, 71.)

Elämän muutos- ja menetystilanteet vaikuttavat kaikkiin ihmisiin iästä riippumatta, mutta kaikkein pienimpiä ne satuttavat usein eniten. Aikuisen tehtävänä on kuunnella keskeyttämättä, mitä lapsi kertoo ajatuksistaan ja tunteistaan. Aikuinen voi rohkaista lasta puhumaan kertomalla lapselle omista tunteistaan. (Karjalainen 2013.)

Lapsella saattaa olla tapahtuneesta väärinkäsityksiä, jotka aikuisen tulee korjata lapsen kertoman jälkeen. Lasta voi auttaa löytämään sanat tapahtuneelle esimerkiksi leikin, piirtämisen ja kuvien avulla. (Oranen & Keränen 2006, 76 - 77.)

Lapsen suru on "raidallista". Lapsi saattaa leikkiä normaalisti ja olla iloinen ja yhtäkkiä tulla syliin itkien ja kysyä järkyttävästä kokemuksesta. Lapsi kokee surua voimakkaammin hiljaisina hetkinä etenkin illalla nukkumaan mennessä. Aikuisten olisi hyvä olla läsnä ja lapsen lähellä, jotta lapsella olisi turvallinen olo. Lapsen päivähoitopaikkaan tai opettajille on tärkeää kertoa mitä on tapahtunut, että lapsen mahdolliset reaktiot ymmärretään ja kohdataan oikein. (Lapsi ja Kriisi 2015; Karjalainen 2013.)

Lapsen kanssa työskenneltäessä tulee huomioida lapsen ikä ja kehitystaso. Lapsen suurin tarve on tulla aikuisen huomioimaksi, näkemäksi ja kuulemaksi. (Määttä 2007, 150.) Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä tärkeämpää on, että kriisitilanteessa häntä olisi auttamassa ja tukemassa omat vanhemmat sekä muut hänelle läheiset ja turvalliset ihmiset. Lasten raivokohtaukset sekä kiukku voivat olla reaktio kaltoinkohdeltuun tai muuhun traumatisoivaan tilanteeseen. Lasten kohdalla esimerkiksi raivokohtaukset ovat tavallisia reaktioita, koska lasten voi olla vaikea kertoa kokemistaan ja näkemistään asioista muulla tavoin. Raivokohtaukset ovat lasten tapa purkaa pahaa oloa ja kertoa, että jokin on vialla. Turvakodin ohjaajien on tärkeää ymmärtää miksi lapset käyttäytyvät näin ja miten heidän kanssaan tulee toimia, jotta lapsella olisi mahdollisimman turvallinen olo. (Fernell 2013.)

Suurin ongelma lasten kriisi- ja väkivaltatyöskentelyssä on vanhempien tapa aliarvioida lasten kokemuksia ja kykyä käsitellä asioita. Aikuiset saattavat usein ajatella, etteivät lapset huomaa tai kuule mitään. Usein voidaan myös ajatella, ettei lapsille tarvitse kertoa totuutta tai aliarvioidaan lasten kykyä tajuta traumaattisia tapahtumia. Traumatisoivat tilanteet aiheuttavat lapsille monenlaista haasteita. (Fernell 2013.) Haasteita voivat olla esimerkiksi kontaktin saaminen lapseen sekä dialogiin pääseminen, mutta osa perheväkivallan traumatisoimista lapsista kiintyy helposti työntekijään ja voi olla hyvinkin takertuvainen. Tosiasia on, että jos lapselle tarjotaan optimaaliset mahdollisuudet traumaattisen kokemuksen käsittelyyn, lapset toipuvat siitä nopeammin ja paremmin kuin aikuiset. (Saari 2003, 252; Oranen & Keränen 2006, 72.) Lapsilla voi olla vaikeuksia käyttäytymisen kanssa samalla tavalla kuin ongelmia esimerkiksi lukemissa tai matematiikassa (Fernell 2013).

Lapset luottavat vanhempiinsa sekä muihin aikuisiin ja usein järkyttävän tapahtuman jälkeen tätä luottamusta voidaan koetella. Tämän vuoksi on tärkeää, että lapsille kerrotaan rehellisesti mitä on tapahtunut, ettei lapsi ehdi mielikuvituksissaan kehittää asiasta erilaisia teorioita. Lapset syyttävät helposti tapahtumista itseään, koska ovat vielä hyvin minäkeskeisiä ja helposti ajattelevat tehneensä jotakin väärin. (Saari 2003, 260.)

Traumaattisen kriisin jälkeen lapsi saattaa olla sokkitilassa, jolloin lapsi voi lamaantua tai reagoida voimakkaasti esimerkiksi huutamalla tai potkimalla. On myös mahdollista, että lapsi jatkaa toimintaansa kuin mitään ei olisi tapahtunut. Sokki voi kestää muutamasta tunnista vuorokauteen. Reaktiovaiheessa lapsen mieli alkaa tekemään työtä, niin että tapahtumat saattavat tunkeutua mieleen muistoina, unina tai mielikuvina. Reaktiovaiheessa lapsi saattaa vältellä puhumista tai asioiden läpikäymistä. On tärkeää tietää, että lapset käyttäytyvät yksilöllisesti kohdatessaan trauman. Lapset saattavat tuntea ahdistuneisuutta, häpeää, syyllisyyttä ja pelkoa. Jokainen ihminen reagoi kriisissä eri tavalla, mutta on tutkittu, että reaktioissa on kuitenkin myös

yhtenäisiä piirteitä. Lasten reaktiot ovat erilaisia kuin aikuisilla, koska lapsilta puuttuu elämäkokemus ja kyky suhteuttaa asioita. Lapselle voi tulla erilaisia reaktioita vielä pitkienkin aikojen päästä tapahtuneesta. On tärkeää muistaa kertoa lapselle, että kriisissä on aina alku, keskikohta ja loppu. (Poijula 2007, 33 - 36.)

Kriisin viimeinen vaihe on integraatio eli uudelleen suuntautumisen vaihe. Traumaattiseen kriisiin kuuluu olennaisena osana aina myös myönteisen kasvun ja kehityksen mahdollisuus. Paras lopputulos on lapsen toimintakyvyn vahvistuminen niin, että kriisin jälkeen lapsen selviytymisvoimavarat ja -kyvyt ovat paremmat kuin ennen kriisiä. (Mts. 34.)

Lapsen suru ei aina ole seurausta traumaattisesta ja vakavasta kokemuksesta. Surun pitäisi olla luonnollinen ja inhimillinen kokemus ihmisen elämässä. (Hammarlund 2004, 36.) Lapsen näkemä ja kokema suru ei saa unohtua eikä sitä saa pitää merkityksettömänä. Aikuiset voivat opettaa lapsille yhtä lailla elämästä ja kuolemasta. Tärkeää on, että lapsen suru saa sanat. (Kübler-Ross & Kessler 2006, 199–200.)

6 Kuntoutuksen ohjaus kriisi- ja väkivaltatyössä

Suomen kuntoutusohjaajien yhdistyksen (2015) mukaan kuntoutuksen ohjaaja tukee asiakkaan itsenäistä selviytymistä arkipäivässä, hänen elämänhallintaa ja sosiaalista toimintakykyä. Opetusministeriön (2006) mukaan kuntoutuksessa ja kuntoutuksen ohjauksessa korostuvat asiakaslähtöisyys ja voimavarakeskeisyys. Kuntoutusprosessi etenee aina asiakkaan omien tarpeiden mukaan ja kuntoutustarvetta tarkastellaan asiakkaan omassa elinympäristössä. Lähtökohtana ovat asiakkaan hyvinvointi, itsemääräämisoikeus sekä vastuullisuus. (Opetusministeriö 2006, 115 - 116.)

Kuntoutuksen ohjaajan työ on kokonaisvaltaista toimintaa, joka kohdistuu niin yksilöön, yhteisöön kuin yhteiskuntaankin. Tällä tarkoitetaan, että kuntoutusprosessissa otetaan asiakkaan lisäksi huomioon asiakkaan perhe sekä elinympäristö ja toimitaan yhteistyössä kuntoutuspalveluja tuottavien palvelujärjestelmien kanssa. Luottamus, keskinäinen vuorovaikutus ja yhteistyön syntyminen ovat kuntoutuksen ohjaajan työn perusta. (Mts. 115 - 117.)

Kriisi- ja väkivaltatyö on suunnitelmallista, tavoitteellista ja pääsääntöisesti lyhytkestoisista auttamista, joka voi sisältää asiakastyötä, palvelujen välittämistä ja asiakkaan kokonaisvaltaista tukemista (Lastensuojelun käsikirja 2015). Kuntoutuksen ohjaaja neuvoa, ohjaa ja tukee asiakaslähtöisesti kuntoutujaa ja hänen läheisiään muuttuneessa elämäntilanteessa. Turvakodin kriisi- ja väkivaltatyössä kuntoutuksen ohjaaja toimii asiakkaan oma-ohjaajana esimerkiksi sairaalan, kodin, koulun ja kuntoutukseen osallistuvien ammattihenkilöiden ja eri palvelujärjestelmien välillä. Kuntoutus on luokiteltu sisällöltään ja toiminnoiltaan neljään osa-alueeseen: lääkinnälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen (Kuntoutuksen ammattikorkeakoulutus 2014). Tässä opinnäytetyössä painopisteenä on sosiaalinen ja kasvatuksellinen kuntoutus.

Kuntoutuksen ohjaajan on pyrittävä saamaan asiakas ottamaan voimavarat käyttöönsä ja ohjattava asiakasta suuntautumaan eteenpäin ja valoisasti tulevaisuuteen. Työntekijän tavoitteena on etsiä ratkaisuja ongelmiin eikä pelkästään ongelman syitä. Yhdessä asiakkaan kanssa voi miettiä mikä on tavoitetila ja miten sen voi saavuttaa. (Ihalainen & Kettunen 2006, 49–50.)

Kuntoutuksen ohjaajalla tulee olla valmiuksia kohdata kriisissä oleva ihminen, tunnistaa kriisin eri vaiheet ja niihin liittyvät ominaispiirteet. Kriisiin liittyy paljon erilaisia

tunteita, ja työntekijänä on tärkeää osata ottaa ne vastaan ja käsitellä erilaisia tunnepurkauksia kuten vihaa ja surua. Jokaisen ihmisen kohtaaminen on ammattilaiselle ainutkertainen tapahtuma, jossa korostuu sekä ammatillisuus että ammattietiikka. (Lohtander 2006, 137.)

Kriisi- ja väkivaltatyössä kuntoutuksen ohjaaja selvittää aluksi asiakkaan kanssa hänen kokonaistilanteensa ottaen huomioon asiakkaan sen hetkiset voimavarat sekä psyykkisen että sosiaalisen toimintakyvyn. Kuntoutuksen ohjaaja neuvoo asiakasta hakeutumaan hänelle sopiviin sosiaali- ja terveyspalveluihin esimerkiksi asumiseen, toimeentuloon sekä lääkäriin liittyvissä asioissa ja tarvittaessa auttaa asiakasta näiden asioiden hoitamisessa. Kuntoutuksen ohjaaja on asiakkaan tukena ja apuna moniammatillisissa palavereissa, unohtamatta kirjauksia ja asiakastyön suunnitelmien tekoa.

Kuntoutusohjausnimikkeistön (2003, 25) mukaan kuntoutusohjaajan asiantuntijuus perustuu muun muassa kuntoutumista tukevan palveluverkoston tuntemiseen ja sen kokonaisuuden hallintaan. Kriisi- ja väkivaltatyössä, kuten sosiaali- ja terveysalalla yleensäkin, tehdään tiivistä yhteistyötä monien eri tahojen kanssa. Työssä korostuu verkostotyön merkitys erityisesti siirtymä- ja muutostilanteissa, jolloin kuntoutuksen ohjaaja voi toimia linkkinä eri toimijoiden välillä. Viranomaisyhteistyö tapahtuu aina asiakkaan suostumuksella. (Näkökulmia kuntoutusohjaukseen 2012, 27.)

Verkostoitumisesta ja moniammatillisen yhteistyön tärkeydestä puhutaan paljon, mutta sen edistyminen jää usein puheen asteelle vaikka yhteistyön tärkeyden olemassaolo tiedostetaan ja siihen pyritään. Sosiaali- ja terveysalalla yhteistyö saattaa kuitenkin kiireen vuoksi jäädä ajoittain vähäiseksi. Tässä kohtaa kuntoutuksen ohjaajan ammatillisuus ja verkosto- ja palvelujärjestelmän tunteminen nousevat avainasemaan. (Järvensivu, Nykänen & Rajala 2015.)

6.1 Kasvatuksellinen kuntoutus

Kasvatuksellisessa kuntoutuksessa yhdistyvät kasvatuksen, opetuksen, oppilashuollon ja kuntoutuksen keinot. Siihen sisältyvät kaikki ne tukitoimet, joilla pyritään voittamaan vammaisuuden, pitkäaikaissairauden tai muiden erityistilanteiden asettamia esteitä yksilön kehitykselle. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 22.) Erityistilanteita voivat olla esimerkiksi lasten kokema väkivalta, seksuaalinen hyväksikäyttö, kaltoinkohtelu.

Kasvatuksellisessa kuntoutuksessa korostuu moniammatillinen yhteistyö. Kriisi- ja väkivaltatilanteissa lasten kanssa työskenneltäessä tärkeä yhteistyökumppani on lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Lapsen kriisitilanteessa yhteistyötä tehdään muun muassa kodin, koulun ja päiväkodin henkilökunnan kanssa, koska perheen ongelmat näkyvät usein lasten käyttäytymisessä. Tämän vuoksi on tärkeää, että koulussa ja päiväkodissa tiedetään mistä esimerkiksi lapsen levottomuus ja keskittymisvaikeudet johtuvat ja kuinka he voivat omalta osaltaan auttaa lasta. Eri yhteistyötahojen välinen hyvä yhteistyö takaa lapselle turvallisen kasvun ja kehityksen. (Oranen & Keränen 2006, 63.)

Lapsen varhaisvuosina kasvatuksellisen kuntoutuksen tehtäväalue on laaja. Kasvatukselliseen kuntoutukseen tarvitaan tietoa, taitoa ja osaamista monilta eri sektoreilta ja ammattiryhmiltä, joiden työssä korostuu perhekeskeinen toiminta. Varhaisvuosien erityispedagogiikan tehtävä on arjen eri toiminnoissa tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista turvallisessa kasvuympäristössä. (Kasvatuksellinen kuntoutus 2015.)

6.2 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn parantamiseen yhteisössä sekä yhteiskunnassa. Sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä yhtenä

kuntoutuksen osa-alueena tai toisaalta sosiaalista kuntoutusta voidaan pitää kuntoutuksen kattokäsitteenä. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 22.)

Kuntoutuksen ohjaajan tulee ymmärtää asiakkaan tilanne sekä pystyä arvioimaan ja tukemaan sen pohjalta hänen toimintakykyään. Toimintakykyyn vaikuttaa monet taustatekijät sekä asiakkaan fyysiset, psyykkiset sekä sosiaaliset ominaisuudet, joita voidaan kutsua myös psykososiaalisiksi ominaisuuksiksi. Psykososiaaliseen ympäristöön kuuluu perhe, työkaverit ja kaikki ne ihmiset joiden kanssa ollaan tekemisissä. Psykososiaalinen ympäristö on ihmiselle yleensä kannustava ja tukeva, mutta pahimmillaan se voi olla ahdistava ja voimia vievä. Psykososiaaliset ongelmat voivat lamaannuttaa ihmisen toimintakyvyn, joten on hyvä, että turvakotiin voi hakeutua matalalla kynnyksellä hakemaan apua. (Ihalainen & Kettunen 2006, 43–44.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) uudistukset tuli voimaan asteittain vuoden 2015 alusta. Uuden lain myötä sosiaalinen kuntoutus tuli lakisääteiseksi, ja se sai selkeän määrittelyn ja sisältökuvauksen. Tämä määritelmä selkeyttää sosiaalisen kuntoutuksen asemaa osana kuntoutuskokonaisuutta. Kuntoutuksen näkökulmasta uusi sosiaalihuoltolaki on merkittävä monestakin eri syystä. Sosiaalihuoltolaki vahvistaa asiakkaiden yhdenvertaisuutta ja tiivistää viranomaisten yhteistyötä. (Sosiaalinen kuntoutus n.d.)

6.3 Sosiaali- ja terveysjärjestöjen rooli kuntoutuksessa

Sosiaali- ja terveysjärjestöillä on merkittävä rooli suomalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä ja ylläpitämisessä. Järjestöjen toiminta on luonteeltaan yleishyödyllistä ja voittoa tavoittelematonta ja toiminnasta syntyvä mahdollinen voitto palautuu takaisin järjestön toimintaan. Järjestöt toimivat yhteiskunnassa eri sektoreilla ja niillä on monia erilaisia rooleja. Järjestöt tuottavat myös sosiaali- ja terveyspalveluja. (Kittilä 2008, 709 - 710.) Keski-Suomen ensi- ja turvakoti on yksi esimerkki

yleishyödyllisestä, voittoa tavoittelemattomasta, lastensuojelujärjestöstä. Lastensuojelun ohella järjestö tekee työtä lasten ja perheiden yhteiskunnallisen aseman puolesta. (Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry 2014.)

Kansalaisjärjestöt ovat olleet perhe- ja lähisuhdeväkivallan suhteen hereillä jo kauan ennen valtiota. Vuosikymmenien kuluessa käytännön asiakastyö, koulutus ja tutkimus ovat tuottaneet tuloksellista osaamista. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn tarvitaan kaikkien hallinnonalojen sekä kolmannen sektorin yhteistyötä ja sitoutumista. (Ruohonen 2006, 7.)

Ensi- ja turvakotien liiton tärkeimpiin yhteistyökumppaneihin kuuluu Sosiaali- ja terveysministeriö sekä muut sosiaali- ja terveysalan järjestöt (Ensi- ja turvakotien liitto n.d). Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaan osallistuu lähes miljoona suomalaista luottamushenkilöinä, vapaaehtoisina ja vertaistukihenkilöinä (SOSTE 2012).

6.4 Asiakkaan kohtaaminen ja vuorovaikutus

Kuntoutuksen ohjaajan työhön liittyy vahvasti asiakkaan ohjaaminen, neuvominen, kannustaminen, rinnalla kulkeminen, ajoittain kädestä kiinni pitäminen ja hiljaa oleminen yhdessä asiakkaan kanssa. Varsinkin kriisi- ja väkivaltatyössä kaksi viimeistä kohtaa korostuu. Kuntoutuksen ohjaajien tulee hyväksyä asiakas omana itsenään. Kaikki asiakkaat tulee kohdata samanarvoisesti riippumatta hänen taustoistaan ja elämän valinnoistaan. Asiakkaat on pystyttävä kohtaamaan ammatillisesti, vaikka heidän tekojaan tai toimiaan ei henkilökohtaisesti hyväksyisi. Jokaisella asiakkaalla on oikeus omiin mielipiteisiin ja arvoihin. Tästä syystä kuntoutuksen ohjaajalla tulee olla hyvä tilannetaju, jotta asiakastyö onnistuisi. (Ihalainen & Kettunen 2006, 39.)

Sosiaali - ja terveydenhuollon sekä kuntoutuksen ohjaajan työssä korostuu hyvä ja toimiva vuorovaikutus. Työntekijän tulee ottaa huomioon myös sanattoman vuorovaikutuksen merkitys. Ilmeet, eleet, pukeutuminen, äänensävy sekä kehonkieli ovat suuressa roolissa asiakastyötä tehtäessä. Luottamus syntyy asiakkaan ja työntekijän välille kun vuorovaikutus on vastavuoroista, myönteistä sekä kannustavaa. Työntekijä voi pienillä eleillä luoda asiakkaalle turvallisen ja luottamuksellisen kohtaamisen esimerkiksi tarjoamalla hänelle teetä tai kahvia. Tällä tavalla asiakas kokee, että hänen hyvinvoinnistaan huolehditaan. (Ihalainen & Kettunen 2006, 40).

Kunnioittava ja tukea antava vuorovaikutus perustuu tasa-arvoiseen suhteeseen, jossa oman elämän asiantuntijuus säilyy asiakkaalla. Asiakas saa itse määritellä, miten paljon hän tuo tämän hetkiseen tilanteeseen menneisyyttään. (Vilén, Leppämäki & Ekström 2002.)

Kohtaamisen kautta kriisi- ja väkivaltatyöntekijä on kosketuksissa asiakkaan elämään ja kuulee niitä tulkintoja, joita asiakas omasta elämästään ja kokemuksistaan kertoo. Turvakodilla työntekijöiden ja asiakkaiden väliseen kohtaamiseen liittyy erilaisia tunteita itkusta nauruun. Lapsen kanssa työskenneltäessä puhutaan lapsen kohtaamisesta eli lapsen kokonaisvaltaisesta huomioimisesta. Kohtaamisessa on käytössä erilaiset vuorovaikutuksen tavat ja huomioiden myös lapsesta itsestään lähtevät vuorovaikutustavat. Vuorovaikutuksen tapoja ovat toiminta, tunne ja nonverbaalinen taso. Osalle lapsista on luontevampaa puhua ja kertoa asioita kun taas toisille luonnollisempi vuorovaikutustapa on toiminnallisuus. Vuorovaikutusta voi monipuolistaa käyttämällä erilaisia menetelmiä ja välineitä ja ne tekevät mahdolliseksi asioiden symbolisen kokemuksellisen ja elämyksellisen käsittelyn. Tällä tavoin lapsi voi saada eri tavalla kosketuksen itseensä ja omaan elämäänsä verrattuna pelkästään puheen kautta tapahtuvaan vuorovaikutukseen. On tärkeää, että lapsi itse tuntee tulleen kohdatuksi. (Ervast & Tulensalo 2006, 32.)

7 Toiminnalliset menetelmät kuntoutuksessa

Perheväkivaltaa kokeneiden lasten kanssa työskentelyn tarkoituksena on auttaa lapsen selviytymistä, kohottaa hänen itsetuntoaan sekä vahvistaa voimavaroja erilaisten menetelmien avulla. Turvakodilla käytetään apuna terapeuttisia korttisarjoja kuten The Bears-kortteja, Vahvuus- sekä elämän tärkeät asiat-kortteja ja nuorille suunnattuja Tunne Tyypit-kortteja. Lasten kanssa työskentelyssä käytetään myös esimerkiksi pelkomittaria, kehonkuvaa, verkostokarttaa ja Valovoima-peliä. Näiden lisäksi työskennellään paljon itsetuntoa kohottavien tehtävien parissa. Turvakodilla menetelmiä voidaan käyttää yksilö- ja parikeskusteluissa, perhetapaamisissa sekä erilaisissa ryhmissä. Toiminnallisia menetelmiä voidaan käyttää vuorovaikutuksen virittämisessä, työskentelyssä tai tapaamisen lopussa kertomaan millainen tunne lapsella on työskentelyn jälkeen. (Tiainen & Hokkanen 2010, 69.)

Ratkaisukeskeisten toiminnallisten menetelmien lähtökohtana sekä taustajatuksena on, että asiakas itse on keskipisteenä ja samalla hän on oman elämänsä paras asiantuntija. Ihminen tuntee ja tunnistaa itse parhaiten voimavaransa sekä määrittelee kehittämisen kohteensa ja pystyy ratkaisemaan ne niin, että tiedostaa millaista elämä olisi ongelman ratkettua. Toiminnallisten menetelmien avulla työnteekijä voi auttaa ja tukea asiakasta löytämään itsensä sekä voimavaransa. (Heiskanen & Hiisijärvi 2015.)

Toiminnallisissa menetelmissä hyödynnetään erilaisia taiteenomaisia ilmaisun keinoja kuten kuvataidetta, musiikkia ja tanssia. Tärkeintä tällaisessa työskentelyssä on, että osallistuja eli asiakas on aktiivinen ja luo itse eli maalaa, musisoi, liikkuu, tanssii tai kirjoittaa. Työskentelyssä on mahdollista käyttää myös valmista tuotantoa, esimerkiksi kuvataidetta tai valokuvia. (Heiskanen & Hiisijärvi 2015.)

Toiminnallisuus sekä yhdessä tekeminen edistävät lapsia ja nuoria ilmaisemaan itseään heille luontaisella tavalla. Visualisoiminen ja asioiden näkyväksi tekeminen helpottavat lapsia, nuoria sekä aikuisia tulemaan tietoisiksi ajatuksistaan, motiiveistaan, tavoistaan, tunteistaan ja teoistaan. (Toiminnalliset välineet 2010.)

Taidelähtöisten menetelmien avulla on helpompi saada aistit ja mieli liikkeeseen sekä houkuteltua esiin kokemuksia sekä tunteita. Taiteellinen toiminta, kuten esimerkiksi kuvataide, tarjoavat symbolisen etäisyyden sekä metaforisen suojan ilmaisulle. Tämän vuoksi se onkin oiva apukeino tuoda esiin asioita, joille on ollut vaikea löytää sanoja. Taide tarjoaa myös välineitä sosiaaliseen kasvuun, oppimiseen ja omien vahvuuksien tunnistamiseen. (Känkänen 2014.)

Toiminnallinen työskentely on aina tavoitteellista ja suunnitelmallista eli tiedetään mitä, miksi ja miten tehdään. Toiminnallinen työskentely virittää tunneyhteyden, motivoi työskentelyyn ja keskittymiseen, helpottaa löytämään ilmaisia kokemuksia, tunteita ja ajatuksille. Toiminnallisella työskentelyllä voidaan luoda selviytymiskeinoja. (Toiminnalliset välineet 2010.)

Valokuvat ovat yksi toiminnallisessa työskentelyssä käytettävistä välineistä. Asiakastyöskentelyssä voidaan käyttää joko valmiita valokuvia tai työskentelyprosessi voi koostua siitä, että asiakas valokuvaa itse, jonka jälkeen kuvat käydään läpi ammattihenkilön kanssa. Valokuvat toimivat väylänä nykyhetkeen, menneisyyteen sekä tulevaisuuteen. Opinnäytetyötä varten on otettu laajasti valokuvia, joita Turvakoti voi käyttää kriisi- ja väkivalta työskentelyssä asiakkaiden kanssa. (Voimauttavan valokuvan menetelmä n.d.)

7.1 Valokuvat

“Valokuvaa katsotaan kaikilla aisteilla, tunteilla ja muistoilla”

(Halkola 2009, 216)

Sanotaan, että kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa, mutta onko se totta? Voiko kuva sanoa enemmän kuin tuhat sanaa? Voiko kuva kertoa esimerkiksi miten ihminen voi, mitä hän tuntee tai mitä ajattelee? Voidsaanko kuvien avulla saavuttaa voimaannuttavia tuloksia? (Brorsson 2009, 5.)

Valokuvat tuovat esille asioita, joihin sanat eivät yllä ja niiden avulla asioita voidaan myös tarkastella eri näkökulmista. Samuel T. Gladding (1989) on kehittänyt postilaatikko harjoituksen, jossa asiakasta neuvotaan valokuvaamaan postilaatikko mahdollisimman monesta eri kulmasta. Harjoituksen tarkoituksena on saada asiakkaat ymmärtämään, että kuten he voivat katsoa postilaatikkoa monelta eri kantilta, voivat he tarkastella elämäänsä ja sen hetkistä tilannettaan eri näkökulmista. (Gladding 1992, 50.)

Valokuvat herättävät ihmisessä erilaisia tunteita sekä muistoja. Valokuvien avulla voi olla helpompaa tunnistaa tunteensa sekä kipeät muistot ja tapahtumat, mutta niiden avulla voidaan myös palata elämän mukaviin ja positiivisiin tapahtumiin. Kipeät muistot ja tunteet helpottuvat, kun ne voidaan ilmaista luotettavalle kuulijalle. Tunteita ei tulisi haudata eikä ohittaa, sillä silloin niiden tuottama ahdistus voi kasvaa ja ihminen saattaa tarvita ulkopuolista apua ja tukea. (Hohenthal - Antin 2013, 32.) Valokuvassa yhdistyy valon ja kuvan voima. Sen avulla voidaan tuoda päivänvaloon asioita, joihin sanat eivät yllä. (Halkola 2009, 13.)

Silloin kun sanat eivät riitä, voidaan valokuvia käyttää niiden jatkeena. Valokuvien avulla voidaan oppia tunnistamaan erilaisia tunteita ja tuntemuksia. Tunteet eivät ole yksiselitteisiä ja kuvissa olevan symboliikan avulla tunteita voi olla helpompi tuoda esille. Kuvassa olevat värit herättävät erilaisia ajatuksia ja tunteita. Kuvien käytön kautta ihmistä voidaan auttaa tunnistamaan myös vahvuuksia. Kuvia voidaan käyttää myös oman elämäntarinan kertomiseen. Kuvien kautta voidaan poimia hyviä asioita ja unohtaa ainakin hetkeksi kaikki paha. (Brorsson 2009, 5-6.)

Kuvat ovat oiva väline keskustelussa, sillä niitä voidaan käyttää niin aikuisten kuin lastenkin kanssa. Kuvia voidaan käyttää myös apuvälineenä tilanteissa, joissa asiakkaalla on puheen tuottamisessa- ja ymmärtämisessä sekä vaikeudessa löytää oikeita sanoja. (Brorsson 2009, 5-6.) Lasten kanssa työskennellessä valokuvia voidaan käyttää monella tavalla. Niiden avulla voidaan muistella, vahvistaa lapsen minäkuva, etsiä ratkaisukeinoja sekä tutkia lapsen kokemuksia. (Oranen & Keränen 2006, 79.)

Valokuvat toimivat dokumentteina, tilanteen todistajina ja ne myös lohduttavat. Valokuvan käytöllä on monia erilaisia tehtäviä; valokuva voi selventää kriisitapahtumaa, auttaa ymmärtämään kokonaistilannetta tai saamaan yksityiskohtaisia tarkkoja tietoja. Valokuva voi myös lohduttaa surevaa, sillä menetetty läheinen on edelleen läsnä valokuvassa. (Poijula 2007, 216.)

7.2 Valokuvaterapia

Poijulan (2007, 216) teoksessa *Lapsi ja Kriisi* kerrotaan esimerkkitapaus valokuvan käytöstä toiminnallisena menetelmänä kuntoutusprosessin ja eheytyksen alkamiseen. Bosnialaislapsille, jotka olivat aiemmin kokeneet sodan, mutta asuivat pakolaisina Kanadassa, annettiin kertakäyttökamerat ja pyydettiin kuvaamaan itselleen tärkeitä ihmisiä ja paikkoja. Valokuvaamisen jälkeen lasten kanssa keskusteltiin valokuvien merkityksestä. Keskusteluissa kävi ilmi, että lapsilla oli monia vahvuuksia. Nykyi-

sessä, turvallisessa arjessaan he kuitenkin kamppailivat yhä ymmärtääkseen sodanai-
kaisia traumaattisia tapahtumia, jotka olivat muuttaneet heidän elämänsä. Valokuva
toimii aina tunnetasolla uskottavana todisteena ihmisen omasta arvokkuudesta ja
hyvyydestä. Lapsen tulee saada tietää, ettei ole paha tai rakkaudettomuuden arvoi-
nen eikä syyllinen niihin asioihin, joita lapsena on kokenut. Lapsella on oikeus tuntea
itsensä ainutkertaiseksi ja rakastetuksi, lapsi saa olla oman elämänsä päähenkilö.

(Poijula 2007, 217.)

Valokuvaterapiaa on Suomessa alettu käyttämään 1990-luvun lopulla. Maailmalla on
käytetty ensimmäisen kerran valokuvaa psykiatrisessa hoidossa vuonna 1856. Suo-
messä tunnetuin valokuvaterapeuttinen työmuoto on voimauttavan valokuvan me-
netelmä jonka on kehittänyt sosiaali- ja taidekasvattaja Miina Savolainen. (Halkola
2009, 13.)

Kuvien käyttö terapeutin tai muun ammattihenkilön kanssa voi olla yksi tapa oppia
tunnistamaan omia tunteitaan. Kuvia voidaan käyttää moneen tarkoitukseen ja mo-
nella eri tavalla. (Brorsson 2009, 5.) Kuvien avulla saadaan henkilökohtainen kokemus
näkyväksi. Albumityöskentely, valokuvaustilanteen vuorovaikutus, omakuvat sekä
arjen teemojen kuvaaminen ovat neljä keskeistä näkökulmaa ja välinettä päästä kä-
siksi erilaisiin asioihin (Savolainen 2009, 217–220).

7.3 Tunteet

50-luvun Suomen kotikasvatuksessa tunteista ei puhuttu ääneen. Kiukku ja pettymys
olivat pidettävä sisällään ja lasten leikkiä ja innostunutta iloa katsottiin paheksuen
riehumisena. Lapset saivat näkyä, mutta ei kuulua. Suomessa sukupolvesta toiseen
on opittu torjumaan ja peittämään sekä myönteiset että kielteiset tunteet. Onneksi
tämän päivän lapsilla on lupa näyttää tunteensa. Nykyään ymmärretään tunteiden

merkitys ja osataan antaa niille tilaa. Tunteet ja tunnetaidot vaativat opettelua niin kuin muutkin lapsuudessa opeteltavat taidot. (Kinnunen 2003, 107.)

Tunteet kuuluvat jokapäiväiseen elämäämme. Ne ohjaavat toimintaamme ja ovat mukana lähes kaikessa mitä teemme. Tunteiden tunnistaminen liittyy elämänhallinnan tuntemukseen sekä itsetuntemukseen. Tunteet vaikuttavat mielialaan, toimintavireyteen sekä vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa ja ne näkyvät käyttäytymisessä, ilmeissä sekä eleissä. (Tunteet ohjailevat jokapäiväistä elämää 2014.)

Tunteet jaetaan positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin. Perheissä, joissa ainoastaan positiiviset tunteet ovat sallittuja, hyvää tekeviä tunteita ja negatiiviset tunteet ovat kielteisiä ja vahingollisia, voi lapsen olla hankala hahmottaa tällaista asetelmaa. Tilanne, jossa lapsi hyväksyy hyvät tunteensa, mutta hänellä ei ole kykyä hyväksyä ikäviä ja kurjia tunteitaan, voi aiheuttaa lapselle syyllisyyttä ja ahdistusta. (Peltonen, Kullberg-Piilola 2000, 33.)

Monelle lapselle esimerkiksi kiukku, viha, raivo ja suru ovat vieraita osa-alueita vaikka ne ovatkin kaikille yhteisiä ja elämään kuuluvia tunteita. Lapset voivat myös tuntea syyllisyyttä ikävistä tunteista itsestään tai muita kohtaan. Lapsi saattaa ajatella, ettei kukaan voi rakastaa häntä, koska hänen sisällään on paljon vihaa ja raivoa. (Peltonen, Kullberg-Piilola 2000, 33–34.)

Vanhemman ja lapsen välinen suhde sisältää rakkautta ja hyväksyntää, mutta ajoittain myös vihaa ja pettymyksen tunteita. Kodeissa, joissa lapsi ei koe tulevansa rakastetuksi ja hyväksytyksi lapsi ei välttämättä opi tunnistamaan omia eikä toisten ihmisten tunteita. Tämän vuoksi on tärkeää, että lapsi näkee myös aikuisten erilaiset tunteet. Aikuisten ei tarvitse salata tunteitaan lapselta, vaan puhua niistä rehellisesti, koska kasvaessaan lapsi oppii huomaamaan, että tunne ei vahingoita vaan teko va-

hingoittaa. Lapsi on hyvä opettaa sanoittamaan tunteitaan, joten lapsen ei tarvitse turvautua esimerkiksi lyömiseen ollessaan vihainen. (Peltonen & Kullberg - Piilola 2000, 34.)

Tunnetaidolla tarkoitetaan tunteiden tunnistamista, sanoittamista sekä ilmaisemista. Nämä taidot vaikuttavat omaan olotilaan sekä vuorovaikutukseen muiden kanssa. Tunnetaidot ovat yksi tärkeimmistä mielenterveystaidoista. (Tunteet haltuun! 2014) Tunnevuorovaikutus tarkoittaa, että luottaa omiin tunteisiin. Toimiva tunnevuorovaikutus edellyttää kykyä empatiaan eli omaa herkkyyttä huomata miltä toisesta tuntuu ja kykyä eläytyä toisen ihmisen asemaan. (Peltonen 2004, 51–52.) Tunnevuorovaikutushäiriöstä puhutaan silloin kun perheessä ei voida luottaa toiseen, ei tulla kuulluksi tai nähdyksi eikä huomata toisen hätää. Kriisien vaikutukset perheeseen riippuu perheen sen hetkisestä vaikeuksien kestokyvystä. Kriisi ja väkivaltatyöntekijä voi auttaa perhettä löytämään toimivan tunnevuorovaikutuksen perheen sisällä. (Peltonen 2004, 52.)

Kriisi- ja väkivaltatyössä tunteiden tunnistaminen, hyväksyminen ja hallinta on keskeinen osa lasten kanssa työskennellessä. Välineitä ja menetelmiä on useita ja niiden valinnan tulisi perustua lapsen yksilöllisiin tarpeisiin sekä työntekijän omiin valmiuksiin. (Oranen & Keränen 2006, 78.)

8 Voimautuminen

”Voimavaroja voidaan verrata luonnonvaroihin - Ne kuluvat käytössä, mutta uusiutuvat jatkuvasti. Voimavarat auttavat sinua voimaantumaan.”

(Positiivinen mielenterveys 2015)

Voimautuminen (Empowerment) on kuntoutuksen keskeinen idea ja sen on lähdettävä asiakkaasta itsestään. Toista ihmistä ei voi voimauttaa eikä kuntouttaa hänen puolestaan. (Voimauttavan valokuvan menetelmä n.d.) Kuntoutuksessa voimautumisella tarkoitetaan, että asiakas itse löytää omat voimavaransa ja ottaa vastuuta omasta elämästään. Voimautumisen tunne syntyy asiakkaan omien oivallusten, kokemusten ja tunteiden kautta. (Mitä voimaantuminen tarkoittaa?2008.)

Voimavarat voivat olla henkilökohtaisia tai ympäristöstä riippuvaisia. Voimavarat voivat olla persoonallisia ominaisuuksia kuten itsetunto, seksuaalisuus, oman elämän hallinnan tunne sekä kyky tunteiden ilmaisuun, toiminnallisuuteen ja avun vastaanottamiseen. Ympäristöstä riippuvaisia voimavaroja ovat esimerkiksi sosiaalinen verkosto, työ sekä muilta ihmiseltä saatu tuki. Voimavarat ovat asioita, jotka antavat ihmiselle energiaa ja auttavat pärjäämään arjessa. Voimavarat antavat uskoa omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa elämänkulkuun ja selviytymään vaikeissa tilanteissa. (Mitä voimavarat ovat? 2008.)

Kuntoutuminen voi alkaa kun asiakas tunnistaa omat voimavaransa ja vahvuutensa ja osaa ottaa ne käyttöön. Kuntoutuksen ohjaaja auttaa asiakasta löytämään omat voimavarat käyttäen apuna toiminnallisia menetelmiä, kuten valokuvia, mutta asiakkaan oma tahto ja motivaatio ovat keskeisinä tekijöinä kuntoutumisen alkamisessa. Kuntoutuksen ohjaajan työskentely on ratkaisukeskeistä eli menneisyyttä tarkastellaan voimavarana ja painopisteenä on tulevaisuussuuntautuneisuus. Työskentelyssä hyödynnetään asiakkaan taitoja ja osaamista tavoitteiden saavuttamisessa. (Ratkaisukeskeisyys pähkinäkuoressa n.d.)

8.1 Voimauttava valokuvaus

Miina Savolaisen (2011) mukaan voimauttava valokuvaus on terapeuttisesti suuntautunut pedagoginen menetelmä. Valokuvaa käytetään yksilön ja erilaisten ryhmien, esimerkiksi perheen, vertaistuen ja työyhteisön työskentelyssä, jossa tavoitteena on voimautumisprosessin aikaansaaminen. Voimauttava valokuva on terapeuttinen taidekasvatusmenetelmä, jossa yhtä lailla albumikuvat, valokuvaustilanteen vuorovaikutus, omakuva kuin arjen kuvaaminenkin palvelevat terapeuttisia päämääriä (Poijula 2007, 217). Voimaannuttavan valokuvauksen työskentelyn päämäärä on itsensä ja oman elämän hyväksyminen sekä elämän arvojen selkeyttäminen (Savolainen 2009, 225).

Voimauttavaa valokuvaa voidaan käyttää myös esimerkiksi työyhteisöjen kehittämisessä, yhteisötaiteessa tai tavallisissa perheissä perheenjäsenten keskinäisen kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen parantamiseen. Keskeistä voimauttavassa ryhmäprosessissa on moniäänisyys ja periaate jokaisen ryhmän jäsenen näkyväksi tulemisesta itsemäärittelemällä tavalla. Kuitenkin auttamistyön kannalta on äärettömän tärkeää, että joku uskoo asiakkaan puolesta hyvän näkyväksi tulemiseen silloinkin, kun hän itse ei siihen usko. Ihmisen on oltava ensin jonkun silmissä arvokas, ennen kuin hän voi olla sitä itselleen. Viime kädessä tärkein tavoite on yksilön itsestään löytämä kyky katsoa itseään lempeämmin ja rakastavammin. (Voimauttavan valokuvan menetelmä n.d.)

8.2 Voimauttavan valokuvan menetelmät käytännössä

Opinnäytetyötä varten kerättiin avoimella haastattelulla tietoa käytännön kokemuksista voimauttavan valokuvauksen käytöstä. Toteutimme avoimen haastattelun Emma Siekkisen (Yhteisöpedagogi HUMAK) ja Piritta Ruuskan (Kuntoutuksen ohjaaja YAMK) kanssa. Avoimessa haastattelussa keskustelu ei ole muodollista vaan haastat-

telija ja haastateltava ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja tilanne on mahdollisimman avoin ja luonteva (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Siekinen ja Ruuska ovat suorittaneet Miina Savolaisen Voimauttavan valokuvan ammatilliset perusteet-kurssin (laajuus kahdeksan opintopistettä) ja toimineet kursilla työparina. Emma Siekinen kertoi, että hän on käyttänyt voimauttavaa valokuvasta työpaikallaan nuorisokodissa asiakkaan kanssa. Siekinen ja Ruuska toivat esille Miina Savolaisen ideologiaa, jossa valokuvauksen keskiössä on asiakas itse, hänelle tärkeät sekä häntä voimauttavat ja vahvistavat asiat. Voimauttava valokuvaus on hyvin moniulotteista. Kurssin aikana sekä Siekinen että Ruuska kävivät läpi suuren ajatusprosessin, johon kuului ammatillinen kehittyminen sekä syvällisyys.

Savolaisen (Halkola 2009, 211) mukaan voimauttavan valokuvauksen ideana on, että kuvattava määrittelee kuinka hänet kuvataan ja kuvaaja hyväksyy kuvattavan täysin. Kuvaajan tehtävä on katsoa kuvattavaa hyväksyvästi, arvostavasti, rohkaisevasti ja hälventää mahdollista kuvauspelkoa ja jännitystä. Kuvaaja on olemassa puhtaasti kuvattavaa varten; läsnä ja kuvattavan toiveille ja tarpeille avoimena. Savolainen korostaa kuvattavan ja kuvaajan tasavertaisuutta. Valokuvista voi välittyä asioita ja tunteita, joita kuvattava ei ole aiemmin huomannut tai on kieltänyt niiden olemassaolon. Siekinen ja Ruuska kertoivat, että jokainen voi koota omista jo olemassaolevista kuvista elämäkertansa ja valita itse mitä puolia haluaa vahvistaa. Läheisten ihmisten kuvaamisessa voi valita itselleen tärkeät, sydäntä lähellä olevat ihmiset, jotka eivät automaattisesti ole perheenjäseniä.

Avoimessa haastattelussa keskusteltiin valokuvien käytöstä työvälineenä ja niiden monipuolisuudesta. Valokuvat mahdollistavat pysähtymisen ja ajattelemisen, josta voimaantuminen voi lähteä liikkeelle. Valokuvien avulla ihmistä voidaan auttaa avautumaan ja tuomaan piilossa olevat tunteet esiin. Voimaantuminen ei ala välineestä vaan ihmisen omasta prosessista, ajattelusta ja ymmärryksestä, että voi itse vaikut-

taa ja toimia. Voimautumisen välineenä valokuva voi parhaillaan sysätä ajattelemaan ja näkemään asioita ja ilmiöitä toisin.

Siekkisen ja Ruuskan mukaan on tärkeää, että kuvattavana oleva henkilö valitsee itse kuvat, jotka häntä voimauttavat. Ulkopuolinen ei voi sanoa mikä on oikea tai väärä, onnistunut tai epäonnistunut kuva. Voimautuminen tapahtuu tässä hetkessä; se mikä voimauttaa nyt, ei välttämättä voimauta kymmenen vuoden kuluttua. Valokuvat, jotka ovat tuntuneet aiemmin epäonnistuneilta, voivat olla voimauttavia nyt. Keskustelussa oli vahvana esillä itsensä hyväksyminen ja kuinka se etenee pienin askelin. Itsensä hyväksymiseen tarvitaan kuva, jonka myötä voi katsoa itseään lempeästi ja armollisesti.

Valokuvaa voidaan käyttää myös vahingollisesti ja ei-arvostavalla tavalla; esimerkiksi syömishäiriöisen kuvaaminen siten, että pyritään todentamaan ihmisen laihuus. Perhekuvista perheenjäsenen poisjättäminen esimerkiksi vamman tai psyykkisen sairauden vuoksi, voidaan tulkita niin, että häntä ei hyväksytä.

Keskustelussa tuli esille, että voimauttavan valokuva on sosiaalipedagoginen menetelmä, joka on jo vuosituhaten alusta levinnyt sosiaali-, terveys- ja opetuslalle. Savolaisen (Halkola 2009, 211) ajatuksen pohjalta ”hyväksyvä katse” työntekijältä on ensiarvoisen tärkeää kuntoutumisessa ja voimaantumisessa. Kuntoutuksessa lähtökohtana on asiakkaan tasavertainen kohtaaminen ja inhimillisyys. Kuntoutusprosessissa asiakas on itse merkittävä toimija. Työntekijän tehtävänä on saada asiakas ymmärtämään oma ihmisarvonsa ja sen kautta näkemään omat vahvuutensa. Siekkinen ja Ruuska painottivat, että valokuva on ainoastaan väline, jonka avulla pyritään dialogisuuteen. Kiteytettynä voimauttava valokuvaaminen on tasavertaisuutta, kohtaamista, hyväksymistä ja hyväksytyksi tuleamista.

9 Opinnäytetyön käytännön toteutus

Toiminnallinen opinnäytetyö on kehittämistyö, joka tehdään yhteistyössä työelämän toimeksiantajan kanssa. Se tavoittelee ammatillisessa työelämässä käytännön toiminnan kehittämistä tai ohjeistamista. Toiminnallisessa opinnäytetyössä pelkkä toiminnallinen tuotos ei riitä ammattikorkeakoulun opinnäytetyöksi, vaan työssä tulee käyttää myös alan kirjallisuutta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 41 – 42, 65.) Toiminnallisen opinnäytetyön toteutustapana voi olla kohderyhmän mukaan esimerkiksi kirja, opas, näyttely tai kehittämissuunnitelma. Toiminnallisen opinnäytetyön pääpiirre on tutkiva ja kehittävä ote ja tämän pitää erottua opinnäytetyössä. Tämä tarkoittaa sitä, että kaiken tekemisen tulee pohjautua teoriaan. (Mts. 8 – 9; 51 - 56.)

Tämän työn tarkoituksena oli tehdä opinnäytetyönä uusi toiminnallinen työskentelymenetelmä kriisi- ja väkivaltatyöhön, jota voi käyttää asiakastyössä sekä turvakodilla että Krise -työssä kriisistä selviytymisen tukemisessa. Toimeksiantaja Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry toivoi uutta ja toimivaa työkalua, jota voi käyttää sekä aikuisten että lasten kanssa kriisi- ja väkivaltatyössä. Tavoitteena oli saada turvakodin sekä Krisen työntekijät käyttämään valokuvia asiakastyössä mahdollisimman useasti ja monipuolisesti.

Opinnäytetyö on tehty tutkivalla asenteella, vaikka työ itsessään ei ole tutkimuksellinen. Tutkivalla asenteella tarkoitetaan toiminnallisessa opinnäytetyössä valintojen joukkoa, valintojen tarkastelua sekä valinnan perustelua peilaten aihetta sitä koskevaan tietoperustaan ja siitä rakentuvaan viitekehykseen. Tietoperustan ja siitä rakentuvan viitekehyksen tulee liittyä aihetta käsittelevään oman alan kirjallisuuteen. Pää-tavoitteena toiminnallisessa opinnäytetyössä on saavuttaa opinnäytetyölle asetetut

tavoitteet, minkä vuoksi tutkimuksellisten keinojen käyttö on jäänyt opinnäytetyössä vähemmälle. (Vilkka & Airaksinen 2003, 154, 158.)

9.1 Opinnäytetyön tausta, tarve ja tavoitteet

Opinnäytetyön toimeksiantajana oli ensin kriisityötä tekevä kolmannen sektorin toimija, jonka kanssa laadittiin yhteistyösopimus keväällä 2014. Toimeksiantaja toivoi voimauttavia valokuvia kriisityöskentelyyn, etenkin lapsen näkökulmasta, sekä tunnesanoja tunnekorttien muodossa. Tunnesanojen tarkoituksena asiakastilanteessa oli luoda keskustelua, auttaa asiakasta tunnistamaan omat tunteensa, herättää mielikuvia ja ajatuksia sekä ehkäpä antaa asiakkaalle iloa. Maaliskuussa 2015 toimeksiantaja irtisanoutui yhteistyösopimuksesta teoriaosuuden, valokuvien ja tunnesanojen jo ollessa valmiina. Uusi toimeksiantaja löytyi onneksi pian ja yhteistyösopimukset saatiin kuntoon. Uudella toimeksiantajalla, Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry:llä, oli myös tarvetta valokuvamateriaalille toiminnalliseen työskentelyyn kriisi- ja väkivaltatyössä. Turvakodin työntekijät olivat erityisen ilahtuneita tunteita herättävistä valokuvista, joita oli kuvattu arjen eri tilanteissa ja eri perspektiiveistä. He voivat hyödyntää kuvia tehdessään kriisi- ja väkivaltatyötä kaiken ikäisten asiakkaiden kanssa.

Valokuvista, niin positiivisista kuin negatiivisistakin, löytyy voimauttavia elementtejä, joiden avulla asiakkaan eheytymisprosessi voi alkaa. Valokuvien käytön tarkoitus työvälineenä on herättää asiakkaassa ajatuksia ja tunteita ja päästä tätä kautta käymään läpi asiakkaita kohdanneita kriisi- ja väkivaltatilanteita. Valokuvia on otettu esimerkiksi eri puolilta Jyväskylää, eli niissä näkyvät paikat ovat tuttuja monille asiakkaille. Tämän johdosta asiakas voi samaistua valokuvissa näkyviin paikkoihin ja siksi kokea hyvin voimakkaitakin tunteita.

Teoreettisena viitekehyksenä tässä opinnäytetyössä oli tarkastella kriisi- ja väkivaltatyötä, ohjaustyön toiminnallisia menetelmiä ja niiden merkitystä kriisi- ja väkivaltatyössä.

työssä. Työssä keskeisimpänä tavoitteena oli hahmottaa valokuvan käytön mahdollisuuksia yhtenä kriisi- ja väkivaltatyön menetelmänä ja vastata toimeksiantajan tarpeeseen saada mahdollisimman toiminnallinen työkalu kriisi- ja väkivaltatyöhön.

Tärkein tavoite opinnäytetyössä oli tuottaa työn tilaajaa palveleva opas, joka sisältää sekä teorial tietoa että työskentelyrunгон valokuvien käyttöön.

Työntekijät turvakodilla ovat havainneet käytännössä, että joidenkin asiakkaiden on helpompi tuoda tunteet esille muulla tavalla kuin puhumalla esimerkiksi kuvien avulla. Kuvat voivat myös auttaa selkeyttämään ajatuksia ja tunteita, koska niitä katsoessa tunteet sekä aistit herkistyvät ja muistot ovat paremmin läsnä. Asiakkaat tulevat turvakotiin akuutin kriisin ollessa päällä, ja siksi on tärkeää, että kriisiä voidaan lähteä purkamaan mahdollisimman pian esimerkiksi valokuvien avulla. Opinnäytetyöhön tehtyjen valokuvien tavoitteena on auttaa ja tukea turvakodin asiakkaita kriisin läpikäymisessä, työstämisessä ja siitä selviytymisessä.

9.2 Suunnittelu

Ensimmäinen vaihe opinnäytetyössä oli aiheen ideointi, joka aloitettiin kevätauringon paistaessa keväällä 2014. Opinnäytetyötä varten pohdittiin tekijöitä kiinnostavaa aihealuetta, jonka lisäksi aiheen tuli olla ajankohtainen ja mahdollista toimeksiantajaa palveleva. Opinnäytetyön avulla voidaan näyttää tekijöiden osaamista laajemmin ja luoda suhteita työelämään mahdollista työllistymistä ajatellen. Työssä koettiin tärkeäksi saada työlle toimeksiantaja, koska on todettu, että toimeksiannettu opinnäytetyöaihe tukee ammatillista kasvua, lisää vastuuntuntoa työstä ja opettaa projektinhallintaa (Vilkka & Airaksinen 2003, 16 – 17).

Eräs merkityksellinen tekijä yhteistyön aloittamiseen opinnäytetyön parissa oli tekijöiden aiempi kokemus yhteistyöstä opintojen aikana, joten oli tiedossa, että tekijöiden työtavat sopivat opinnäytetyön parissa puurtamiseen. Vaatimuksena oli, että

työn aihe pitää kiinnostaa kaikkia opinnäytetyön tekijöitä, jotta prosessi olisi mielenkiintoista työstää ja motivaatio pysyisi yllä. Ensimmäinen vaihe oli löytää toimeksiantaja opinnäytetyölle jota etsittiin Keski-Suomen alueelta. Yhteydenottoja tehtiin muun muassa Keski-Suomen Keskussairaalan kuntoutuspoliklinikalle sekä Keski-Suomen alueella toimiviin eri kolmannen sektorin toimijoihin, kunnes tekijöiden omien kontaktien kautta opinnäytetyön toimeksiantajaksi saatiin kriisityön kolmannen sektorin toimija.

Aiheen ideoinnin jälkeen laadittiin suunnitelma, jossa päätettiin miten opinnäytetyössä edetään. Aluksi etsittiin tietoa voimauttavasta valokuvauksesta, josta on aiemmin tehty Suomessa ainakin yksi opinnäytetyö vuonna 2011. Tässä opinnäytetyössä on hyödynnetty Miina Savolaisen kehittämää voimauttava valokuva - työmenetelmää. Aiemmin tehty opinnäytetyö on myös työelämälähtöinen ja työn tarkoituksena on ollut käyttää ja hyödyntää luotua menetelmää ensisijaisesti parisuhdekriisien kanssa työskennellessä.

Aikataulun laatiminen oli tärkeä tehtävä, jotta toimeksiantaja tietää, koska opinnäytetyön on tarkoitus valmistua. Useamman henkilön kuuluessa opinnäytetyöprosessiin, on aikatauluun jätettävä kuitenkin aina enemmän joustovaraa (Vilkka & Airaksinen 2003, 27 – 28). Aikataulusuunnitelma tehtiin opinnäytetyöprosessista ja samalla pohdittiin tulevat kustannukset työstä kysymällä alustavasti hintoja valokuvien teettämisestä sekä laminoinnista. Opinnäytetyöpäiväkirjaa työstettiin henkilökohtaisena dokumentointina heti ensimmäisen toimeksiantajan tapaamisen jälkeen kirjoittamalla ideoita ja ajatuksia muistiin sekä ohjaajan kanssa käytyjen keskustelujen perusteella nousseita muutosehdotuksia.

Vilkan ja Airaksisen (2003, 38) mukaan toiminnallisen opinnäytetyön tuote suunnataan aina tietylle, rajatulle kohderyhmälle. Tässä työssä toimeksiantajan toiveet ja tavoitteet määrittivät työn kohderyhmän sekä laajuuden.

9.3 Toteutus

Teoreettisen viitekehyksen tekeminen aloitettiin etsimällä lähdeaineistoa eri tietokannoista ja kirjallisuudesta. Lähteitä arvioitiin eri perustein, kuten auktoriteetin ja tunnettavuuden, julkaisuiän, laadun ja uskottavuuden perusteella. Vilkan ja Airaksisen (2003, 72 - 73) mukaan varma lähdevalinta on tunnetun ja asiantuntijaksi tunnetun tekijän tuore, ajantasainen julkaisu. Lähdeaineistoksi suositettiin alkuperäisiä julkaisuja eli ensisijaisia lähteitä, koska toissijaisissa lähteissä tiedon muuttumisen mahdollisuus olisi lisääntynyt. Ulkomaalaista aiheeseen liittyvää teoretietoa löytyi myös jonkin verran. Lähdeaineiston riittävän ja laadukkaan määrän jälkeen aloitettiin projektisuunnitelman ja teoreettisen viitekehyksen kirjoittaminen, joka hyväksyttiin Jyväskylän Ammattikorkeakoulussa toukokuussa 2014.

Valokuvaaminen aloitettiin hyvissä ajoin kesällä 2014, jotta valokuvia saatiin otettua eri vuodenaikoina. Tunnesanat laadittiin tammikuussa 2015. Tuotosten suunnittelussa huomioitiin ensimmäisen toimeksiantajan toiveet, tarpeet ja käytettävissä olevat resurssit. Opinnäytetyön tuotos oli tarkoituksella laaja, jotta toimeksiantajalle jäi valitsemisen mahdollisuus. Ensimmäisen toimeksiantajan kanssa yhteydenpito alkoi yhteisellä tapaamisella ja tämän jälkeen yhteyttä pidettiin sähköpostitse, koska yhteisen tapaamisen järjestäminen monien ihmisten osalta oli aikataulutuksen kannalta hankalaa. Erään sähköpostin yhteydessä saatiin alkuvuodesta 2015 tieto, että opinnäytetyön työelämäohjaaja oli vaihtunut. Vaihdos oli tapahtunut jo aiemmin, mutta tieto tästä tuli opinnäytetyön tekijöille huomattavasti myöhemmin. Ensimmäinen toimeksiantaja irtisanoutui yhteistyöstä maaliskuussa 2015, jolloin alkoi uuden toimeksiantajan etsiminen opinnäytetyölle.

Uusi toimeksiantaja löytyi omien työpaikkakontaktien kautta Keski-Suomen ensi- ja turvakodista. Yhteistyö alkoi välittömästi Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry:n kanssa ja se sujui hyvin lyhyestä ja kiireisestä aikataulusta huolimatta. Yhteydenpitoa uuden

toimeksiantajan kanssa helpotti yhden opinnäytetyön tekijän työskentely turvakodilla, jolloin tiedonkulku oli aktiivista ja ajantasaista.

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä, jonka tuotoksena oli satoja valokuvia sekä kymmeniä tunnesanoja. Tunnesanat jäivät pois työstä ensimmäisen toimeksiantajan tahdosta jo ennen heidän irtisanoutumistaan. Turvakodille emme tunnesanoja tarjonneet, koska se olisi teettänyt lisää työtä jo muutenkin kiireiseen aikatauluun. Valokuvat kerättiin muistitikulle, joka toimitettiin turvakodille huhtikuussa 2015. Editoituja ja nimettyjä valokuvia muistitikulla oli yhteensä 308 kappaletta. Valokuvista valikoitui toimeksiantajan valinnan perusteella varsinaiseen käyttöön yhteensä 258 kappaletta. Nämä kuvat teetettiin mattapintaisina, jotta ne eivät kiiltäisi, sekä laminoitiin. Valokuvien teettämisen ja laminoimiseen saimme budjetiksi turvakodin sosiaalityöntekijältä sata euroa.

Laminoiduille valokuville ja valokuvien käyttöoppaalle tehtiin oma työkalupakki, jotta se olisi helposti työntekijöiden saatavilla sekä käytettävissä ja kestävä monipuolista ja aktiivista käyttöä. Näin valokuvat säilyvät myös ehjinä ja pysyvät tallessa. Työkalupakilla varmistetaan valokuvatyökalun käytön helppous ja toimivuus. Turvakodissa toiminnallisia materiaaleja säilytetään ohjaajien toimistossa, joten valokuvat ja opas tulevat olemaan kaikkien työntekijöiden sekä harjoittelijoiden saatavilla ja käytettävissä. Voimauttavat valokuvat-oppaan tekemisessä on otettu huomioon myös turvakodilla työharjoitteluja suorittavat opiskelijat. Oppaasta tehtiin tiivis ja selkeä, jotta myös sellaisella henkilöllä, joka ei aiemmin ole käyttänyt vastaavia työskentelymenetelmiä, olisi matala kynnyks käyttää tätä menetelmää.

Valokuvia on otettu tarkoituksella eri perspektiiveistä kohderyhmän eli eri-ikäisten asiakkaiden mukaisesti. Työtä varten tuotettiin materiaalia valokuvaamalla erilaisia asioita, kuten maisemia, esineitä, paikkoja ja tapahtumia. Kuvia on otettu sekä positiivisista että negatiivisista arkielämän näkökulmista, mutta kuvan varsinainen merki-

tys ja tulkinta tulee aina asiakkaalta. Valokuvien aiheisiin on saatu vinkkejä omista ajatuksista ja kokemuksista joten valokuvia otettiin erilaisista asioista ja tunnelmista.

Tekijät ovat valokuvanneet materiaalin itse, jolloin ei ole tarvinnut pohtia tekijänoikeuksia ja kuvista on saatu juuri sellaisia, jotka palvelevat parhaiten työn tarkoitusta. Ensimmäiset valokuvat eivät olleet ensimmäisen toimeksiantajan tarpeisiin sopivia, lisäksi osa kuvista oli heidän mielestään epätarkkoja. Toimeksiantajan vaihtuessa turvakotiin henkilökunta valikoi samasta kuvamateriaalista heidän mielestään parhaat kuvat väkivalta- ja kriisityöhön. Valokuvissa esiintyy tiettyjä tuotemerkkejä, mutta Kuluttajaviraston (2006) mukaan piilomainontaa on sellainen tuote-esittely tai tuotemerkkien näkyminen, jos se tapahtuu maksua tai muuta samankaltaista vastiketta vastaan. Tekijänoikeudet valokuviin säilyvät opinnäytetyön tekijöillä.

Tunnesanoja varten pohdittiin erilaisia adjektiiveja satunnaisessa järjestyksessä. Niiden laatimista eivät ohjanneet mitkään kokemukset tai omat tunteet. Tunnekortteja laadittiin mahdollisimman paljon, jotta erilaiset tunteet tulisivat niistä esille. Tunnekorteissa oli positiivisia, negatiivisia ja neutraaleja tunteita. Tunnesanat oli tarkoitus painattaa ja laminoida samanväriselle, neutraalin sävyiselle alustalle, sillä eriväriset alustat voisivat ohjata asiakasta valitsemaan tietyn tunteen. Ihmiset näkevät värit eri tavalla ja tunnesanan merkitys ei välttämättä kohtaa väriä. Esimerkiksi musta väri mielletään surun väriksi ja helposti negatiivisen tunteen väriksi. (De Giorgio 2014.) Nämä tunnesanat jäivät kuitenkin ensimmäisen toimeksiantajan päätöksellä pois opinnäytetyöstä ennen yhteistyösopimuksen varsinaista irtisanomista maaliskuun lopulla 2015, koska henkilökunta koki, että tunnesanoille ei ollut enää sillä hetkellä tarvetta.

Tärkeä osa opinnäytetyötä oli valokuvien käyttöä ohjaavan oppaan suunnittelu ja toteuttaminen turvakodin työntekijöille. Valokuvien käyttöä varten tuli laatia työntekijöille selkeä työskentelyrunko. Voimauttavat valokuvat -oppaan on tarkoitus auttaa

henkilökuntaa kuvien käytössä kriisityössä. Oppaan suunnittelu ja laatiminen tapahtui kevään 2015 aikana. Opinnäytetyön teoretieto on ollut tärkeänä pohjana oppaan laadinnassa. Oppaan nimi muotoutui työn edetessä. Opas on tarkoituksella tiivis ja selkeä, jotta se olisi nopeasti luettavissa työskentelyn aikana. Fonttina on käytetty Verdanaa, joka on Näkövammaisten keskusliitto ry:n (2015) suositusten mukaan yksi selkeimmistä kirjaintyypeistä kirjallisissa tuotoksissa. Oppaan paperikoko on A6 eli 105 x 148mm. Voimauttavat valokuvat- oppaan käyttöönotto-ohjaus tapahtuu turvakodilla kesällä 2015. Henkilökunnan ohjeistuksen tarkoituksena on käydä yhdessä läpi Voimauttava valokuva -opas ja kertoa kuvien monista eri käyttömahdollisuuksista sekä yksilö- että ryhmässä tapaamisissa. Valokuvien käyttö tulee helpottamaan asiakkaan kohtaamista ja auttamista kriisi- ja väkivaltatyössä sekä antaa uusia työkaluja jaksaa vaativassa työssä.

Valokuvat tulevat käyttöön turvakodille opinnäytetyön julkaisun jälkeen, joten varsinaista arviointia valokuvien käytöstä ja toimivuudesta ei voida vielä julkaista. Turvakodin henkilökunnan mielestä valokuvat olivat erittäin toimivia ja tunteita herättäviä ja ne sopivat hyvin kriisi- ja väkivaltatyössä käytettäväksi. Turvakodin henkilökunnan valikoidessa valokuvia erityistä kiitosta tuli lasten näkökulmasta otetuista sekä negatiivisia tunteita herättävistä valokuvista, joille turvakodilla oli suuri tarve.

10 Pohdinta

10.1 Opinnäytetyö prosessi

Rakenne tähän opinnäytetyöhön on muodostunut oman kiinnostuksemme ja työn tilaajan mukaan. Toimeksiantajan vaihtuminen kuukautta ennen opinnäytetyön esityspäivää oli valtava takaisku, joka aiheutti unettomia öitä ja epätoivon tunnetta.

Ajatus siitä, että oma valmistuminen siirtyy tämän vuoksi, oli todella ahdistavaa ja erittäin epäoikeudenmukaista. Syy toimeksiantajan irtisanoutumiseen yhteistyöstä jäi meille täysin mysteeriksi. Käsittääksemme emme heidän mielestään täyttäneet toimeksiantajan odotuksia. Opinnäytetyömme teoriaosuus oli lähes valmiina ja yhteistyön päättymisen myötä jouduimme käytännössä tekemään koko opinnäytetyön teoriaosuuden uusiksi. Saimme kuitenkin koottua itsemme ja hyvällä ryhmädynamiikalla toisiamme tukien ja kannustaen päätimme viedä työn aikataulun mukaisesti loppuun. Olemme tehneet kolmivuorotyön ohella pitkiä päiviä opinnäytetyön parissa ja mielestämme voimme olla ylpeitä sekä itsestämme että työstämme. Haluamme kiittää opinnäytetyöohjaajaamme kannustuksesta ja myötätuntoisista sanoista vastoinkäymisten ja ongelmien ilmaantuessa.

Opinnäytetyöprosessi oli kokonaisuutena hyvin opettavainen. Koimme kaikki kolme, että teimme oikean päätöksen, kun päädyimme tekemään opinnäytetyön ryhmässä. Ryhmätyöskentelyn etuna oli muun muassa se, että ongelmatilanteiden tullen pystyimme tukeutumaan toisiimme ja ratkomaan haasteellisia tilanteita. Keskinäinen työskentely sujui moitteettomasti koko prosessin ajan. Tähän vaikutti varmasti se, että kuuntelimme alusta alkaen toistemme toiveita ja joustimme aina tarvittaessa aikatauluissa. Opinnäytetyöprosessin aikana koulutusohjelmaamme sisältyvä ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys tuli henkilökohtaisesti tutuksi ratkoessamme toimeksiantajan tiimoilta tulleita ongelmia ja etsiessämme omia ja toistemme voimavaroja jatkaa prosessi loppuun.

Teimme opinnäytetyön ryhmätyönä, mutta kirjoitimme työtä Google Drive -ohjelmalla pääasiallisesti kotona omien aikataulujen mukaisesti. Jaoimme toisillemme omat teoreettisen viitekehyksen osa-alueet, joita kirjoitimme itsenäisesti. Tämän avulla pystyimme keskittymään yksin tehokkaasti tiedon hakemiseen, kokoamiseen ja kirjoittamiseen. Tapasimme säännöllisesti koululla opinnäytetyön merkeissä, jolloin kävimme työtä yhdessä läpi tehden siihen muokkauksia ja muutoksia.

Olemme saaneet paljon kokemusta erilaisista tiedonhakumenetelmistä, kirjallisten lähteiden sekä tutkimusten hyödyntämisestä opinnäytetyön tekemisessä. Opinnäytetyön teoriaosuuden materiaali on ollut suomen kielen lisäksi ruotsin ja englanninkielistä, joten ammatillinen kielitaito on harjaantunut matkan varrella. Opinnäytetyöprosessia pyrimme kuvaamaan mahdollisemman tarkasti.

Luodun oppaan, eli työvälineen, työstämisprosessi oli haasteellista, sillä tavoitteena oli laatia uusi ja toimiva työkalu jokapäiväiseen työskentelyyn turvakodin asiakkaiden kanssa. Haasteellisuutta lisäsi myös se, että työvälineestä oli saatava toimiva sekä helposti lähestyttävä ja käytettävä. Positiivinen palaute turvakodin henkilökunnalta sekä henkilökunnan selkeä tarve valokuville motivoi kuitenkin oppaan teossa. Toimeksiantaja sekä me opinnäytetyöntekijät olemme tyytyväisiä lopputulokseen.

Kuntoutuksen ohjaajana työskentelemme mitä erilaisimmissa ympäristöissä, jolloin myös asiakaskunta on monipuolista ja vaihtelevaa. Kuntoutuksen ohjauksesta ei voi antaa yleispätevää mallia, sillä se muokkautuu jokaisen asiakkaan yksilöllisten tarpeiden ja sen myötä yksilöllisen kuntoutusprosessin mukaan. Työssämme tulisikin pyrkiä tarkastelemaan asiakkaan elämäntilannetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

Kuntoutuksen ohjauksessa kuten myös turvakotityössä asiakassuhteesta muodostuu usein tiivis ja kokonaisvaltainen. Työ kattaa elämän kaikki eri osa-alueet ja työntekijän tulee osata ottaa ne huomioon. Väkivaltatyössä kohdataan usein sellaisia asioita, joita harvemmin kokee muiden asiakasryhmien kanssa. Asiakkaan tietoja kerätään Ensi- ja turvakotien liiton omaan järjestelmään (Sofia), joka ei ole yhteydessä kunnallisiin sosiaali- ja terveysrekistereihin. Kaikki tieto, joka saadaan, on asiakkaan kertomaa luottamuksellista tietoa ja ne kertyvät asiakassuhteen mukana.

10.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuslupa ja opinnäytetyön tekemiseen vaadittavat sopimukset on laadittu asianmukaisesti. Opinnäytetyöhön liittyvät luvat, sopimukset sekä valokuvat säilytettiin luottamuksellisesti ja valokuvat on otettu henkilötietolain (523/1999) mukaisesti loukkaamatta kenenkään yksityisyyttä. Lapsista otettuihin valokuvaan ja valokuvien käyttöön on saatu lasten molempien huoltajien kirjallinen lupa. Kuvissa vapaaehtoisesti esiintyville aikuisille kerrottiin etukäteen mihin tarkoitukseen kuvia käytetään.

Opinnäytetyö on raportoitu Jyväskylän ammattikorkeakoulun ohjeiden mukaisesti ja realistisesti suunnitteluvaiheesta työn valmistumiseen asti. Teoreettinen tieto on pyritty kirjoittamaan selkeästi ja täsmällistä tietoa tuottaen. Raportin rakenteessa on pyritty johdonmukaisuuteen ja selkeyteen. Vieraskielisen aineiston käytössä on myös noudatettu tarkkuutta.

Vilkan ja Airaksisen (2003, 78) mukaan plagiointia on muun muassa jonkun toisen ajatusten ja ideoiden varastaminen, niiden kertominen omissa nimissä sekä epämääräiset lähdeviittaukset. Tässä työssä olemme pyrkineet tuomaan omia ajatuksiamme mahdollisimman paljon esille. Työssä käytettyjä lähteitä tarkasteltiin kriittisesti ja niitä käytettiin monipuolisesti. Lähteet on kirjattu tarkasti ja tunnollisesti. Käytimme lähteenä muutamaa suhteellisen vanhaa teosta, mutta koimme nämä teokset edelleen käyttökelpoiseksi ja ajankohtaiseksi. Lähdeviitteet merkittiin huolellisesti kunnioittaen jokaisen kirjoittajan tehtyä työtä.

Perustuslain (L 731/1999) mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsella on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa, mikäli hän kykenee ne ilmaisemaan. (L 11.6.1999/ 731.) Sosiaali- ja terveysalalla aikuisen velvollisuus on kohdata kaikki lapsen kysymykset, vaikka kaikkiin kysymyksiin ei aina löytyisi vastausta.

Kriisi- ja väkivaltatyössä on otettava myös lapset huomioon eikä keskittyä vain aikuisiin. Lapset ovat usein nähneet ja kuulleet väkivaltatilanteita ja heidän kehityksen kannalta on äärimmäisen tärkeää päästä työstämään kokemaansa. Työntekijän velvollisuuteen kuuluu tuoda lapsen kokemukset ja näkemykset esille sekä vanhemmille että viranomaisille. (Oranen & Keränen 2006, 72–73.)

Keski-Suomen ensi- ja turvakodissa pidetään tärkeänä, että asioita pohditaan yhdessä lapsen kanssa, sillä se auttaa lasta ymmärtämään ja käsittelemään tilanteen paremmin. Aikuisen läsnäolo ja lapsen aito kohtaaminen antaa lapselle turvaa ja luottamusta. Lasten kanssa työskenneltäessä tärkeintä on saada yhteys lapseen, jotta luottamuksellinen suhde voisi syntyä. Lapsi huomaa kun aikuinen ei ole oikeasti läsnä tai kiinnostunut hänestä. Työntekijän kohdatessa lapsen, keskittymisen pitää olla sataprosenttisen aitoa ja työntekijällä tulee olla kyky heittäytyä lapsen maailmaan. Työntekijän pitää osata kohdata lapsen kokemukset lapsen tasolla unohtamatta ammatillisuutta ja aikuisuutta, jota lapsi tarvitsee selviytyäkseen. Tästä johtuen lasten kanssa työskentely on äärimmäisen haastavaa, mutta samalla antoisaa. (Poijula 2007, 200–206.)

10.3 Oma ammatillinen kasvu

Kuntoutuksen ohjaajina olemme opiskelleet kuntoutumisen eri osa-alueita, asiakaslähtöisyyden ja kohtaamisen tärkeyttä, ryhmän ja yksilön ohjaamista sekä voimavara- ja ratkaisukeskeisyyttä. Olemme työharjoitteluissa lastensuojelussa huomanneet, että vanhemmat tarvitsevat usein avukseen ja tuekseen ammattilaisen, joka on perehtynyt tukemaan ja auttamaan kriisissä olevia lapsia tai nuoria. Jokaisessa kriisitilanteessa on selvitettävä ja kartoitettava asiakkaan, niin aikuisen kuin lapsenkin, omat voimavarat sekä selviytymiskyky. Voimavaroja voidaan vahvistaa ja auttaa ottamaan käyttöön, kun ne on ensin selvitetty. (Poijula 2007, 11 - 13.)

Kuntoutuksen ohjaajan tulee kohdata asiakas yksilöllisesti ja kunnioittavasti riippumatta asiakkaan taustasta. Kuntoutuksen ohjaajan ammatillisuuteen liittyy vahvasti suvaitsevaisuus. Tämä näkyy asiakaskunnan moninaisuudessa. Asiakaskunta koostuu esimerkiksi maahanmuuttajista, vammaisista, päihteiden käyttäjistä, rikollisista ja mielenterveysongelmaisista. Kuntoutuksen ohjaajan ammatillisuuteen palvelujärjestelmän ja monenlaisten työtapojen tunteminen, koska asiakkaiden ja asiakasperheiden ongelmat voivat olla hyvin monisyisiä. On tärkeää osata ottaa asiakas huomioon yksilöllisesti, unohtamatta perheenjäsenten yksilöllistä kohtaamista. Kuntoutuksen ohjaajan työhön kuuluu vahvasti asioiden selvittäminen asiakkaan rinnalla ja sosiaali- ja terveysalalla tapahtuvien muutosten ajan tasalla pysyminen. Ammattilaisena tulee pyrkiä moniammatillisuuteen sekä asiakkaan kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen.

Kuntoutuksen ohjaajan laajaan työkenttään, esimerkiksi väkivalta- ja kriisityössä, saattaa tulla tilanteita, joissa asiakkaaksi tulee tuttava tai sukulainen. Näissä tilanteissa ammatillisuus ja vastuu omasta työstä korostuu. Tällöin työntekijän eettiseen velvollisuuteen kuuluu kertoa asiakkaalle miksi tilanteeseen tarvitaan toinen työntekijä ottamaan vastuu asiakkaasta. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ei ole hyvä olla asiakastilanteissa, joissa asiakas on tuttu. Tällaisessa tilanteissa työntekijä ei välttämättä pysty olemaan objektiivinen, jolloin asiakas ei saa parasta mahdollista apua ja tukea.

Kuntoutuksen ohjaaja voi työskennellä kriisi ja väkivaltatyössä, jossa työ on pääasiallisesti keskustelua ja kriisitilanteen läpikäymistä kriisin kohdanneen asiakkaan kanssa. Työssä on kuitenkin mahdollista hyödyntää myös erilaisia toiminnallisia menetelmiä, joita olemme käyneet läpi koulutuksemme aikana. Näiden menetelmien avulla työskentelyä on mahdollista syventää ja laajentaa. Toiminnallisia menetelmiä on helppo käyttää hyväksi, koska ne eivät välttämättä vaadi suuria resursseja eivätkä laajaa koulutusta.

Mielestämme valokuvia käytetään tällä hetkellä sosiaali- ja terveysalalla melko vähän, vaikka taide voi olla merkittävä apu vuorovaikutussuhteen rakentumisessa. Valokuvilla ilmaisun turvin voi asiakastilanteessa tulla esiin asioita, joille on ollut aiemmin vaikea löytää sanoja, tai asioita, joita asiakas ei ole tiedostanut. Toiminnallisten menetelmien käyttö voi myös laajentaa työntekijän ammatillista osaamista ja tukea työssä jaksamista. Tulevaisuudessa olisi hyvä tehdä jatkotutkimuksena opinnäytetyö valokuvien toimivuudesta kriisi- ja väkivaltatyössä Keski-Suomen ensi- ja turvakodissa. Valokuvien mahdollista tarvetta Suomen muissa turvakodeissa tulisi myös miettiä ja tehdä jatkoselvittelyjä tämän asian suhteen. Voimauttavat valokuvat- sarjaa on helppo täydentää jatkossa turvakodin henkilökunnan toimesta, jos he innostuvat ajatuksesta.

Opinnäytetyöprosessin vastoinkäymisistä huolimatta olemme mielestämme selvinneet hyvin eivätkä vastoinkäymiset vaikuttaneet merkittävästi lopullisen työn valmistumiseen. Kokonaisuutena tämä työ antaa meille valmiuksia kohdata asiakkaita kriisi- ja väkivaltatyössä sekä käyttämään voimauttavan valokuvan menetelmää kuntoutuksen ohjauksessa. On mahdollista, että tulevaan työhömmе sisältyy erilaisten materiaalien suunnittelu, tuottaminen ja materiaalin käyttöön opastaminen. Oppaan teko on ollut meille hyvää harjoitusta tulevaisuutta ajatellen. Toimeksiantaja on tyytyväinen sekä työhön että oppaaseen ja olemme saaneet heiltä hyvää palautetta sekä paljon kiitosta. Voimme siis olla itsekkin erittäin tyytyväisiä opinnäytetyöhömmе sekä Voimauttava valokuva-oppaaseen.

Lähteet

Brorsson, A. 2009. Bildterapi för barn som lever i en utsatt livssituation. PDF. Lunds Universitet, Social Högskolan. Viitattu 2.3.2015.

Cullberg, J. 1991. Tasapainon järkkyessä: psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma. Helsinki: Otava.

De Giorgio, L. 2014. Color therapy - chromotherapy. Viitattu 23.5.2014.
[Http://www.deeprancenow.com/colorthrapy.htm](http://www.deeprancenow.com/colorthrapy.htm).

Eskonen, I. 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat te-
rapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yli-
opisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Viitattu 7.4.2015.
[Http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67528/951-44-6432-
X.pdf?sequence=1](http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67528/951-44-6432-X.pdf?sequence=1).

Ensi- ja turvakotien liitto. N.d. Verkkosivut. Viitattu 7.4.2015.
[Http://www.ensijaturvakotienliitto.fi](http://www.ensijaturvakotienliitto.fi), liitto.

Ensi- ja turvakotien liiton vuosikertomus. 2014. Ensi- ja turvakotien liitto.

Ervast, S-A., & Tulensalo, H. 2006. Sosiaalityötä lasten kanssa. Kokemuksia lapsikes-
keisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCA:n ja Heikki Waris- instituutin julkaisusar-
ja. Viitattu 11.4.2015. [Http://www.socca.fi/files/288/Kohkaraportti.pdf](http://www.socca.fi/files/288/Kohkaraportti.pdf).

Eskonen, I. 2005. Perheväkivalta lapsen kertomana. Mitä ja miten lapset kertovat
terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Akateeminen väitöskirja. Tampereen
yliopisto, Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan laitos, Tampereen yliopisto.

Fernell, E. 2013. Barn och unga som lätt får utbrott. 1177 Vårdguiden. Viitattu 2.3.2015. [Http://www.1177.se/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Barn-och-unga-som-latt-far-utbrott/](http://www.1177.se/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Barn-och-unga-som-latt-far-utbrott/).

Gladding, Samuel, T. 1992. Counseling as an art: The creative arts in counseling. American Association for Counseling and Development. Viitattu 22.1.2015. [Http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED340984.pdf](http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED340984.pdf).

Haarakangas, K. 2008. Parantava puhe. Dialogisuus ihmissuhteissa, mielenterveys-työssä ja psykiatrisessa hoidossa. Helsinki: Hakapaino.

Halkola, U. 2009. Mitä valokuvaterapia on? Teoksessa Valokuvan terapeuttinen voima. Toim. Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulou, L. Keuruu: Otavan Kirjapaino, 9 – 19.

Hammarlund, C - O. 2004. Kriisikeskustelu. kriisituki, jälkipuinti, stressin- ja konfliktin hallinta. Latvia: Jelgava Printing House.

Heiskanen, T. & Hiisijärvi, S. 2015. Toiminnalliset menetelmät. ELÄ!-arkisto. Viitattu 05.01.2015. [Http://www.ela.fi/akatemia/toiminnalliset.php](http://www.ela.fi/akatemia/toiminnalliset.php).

Hietaharju, M. 2006. Valokuvan voi repiä. Valokuvan rakenne-elementit, käyttöympäristöt sekä valokuvatulkinnan syntyminen. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Hohenthal-Antie, L. 2013. Muistellaan. Luovat menetelmät muistisairaiden tukena. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Holmberg, T. 2000. Lapset ja perheväkivalta. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Helsinki: Lasten Keskus.

Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2006. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOY.

Järvensivu, T., Nykänen, K. & Rajala, R. 2015. Verkostojohtamisen opas. Verkostotyöskentely sosiaali- ja terveysalalla. Viitattu 13.4.2015.
[Http://verkostojohtaminen.fi/?page_id=43.](http://verkostojohtaminen.fi/?page_id=43)

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.

Karjalainen, M. 2013. Traumaattinen kriisi ja kriisityö. Kriisikeskus Mobile. Luentomateriaali Jyväskylän ammattikorkeakoulussa. Viitattu 23.3.2015.

Kasvatuksellinen kuntoutus. N.d. Kuntoutusportti. Kuntoutussäätiön verkkosivut. Viitattu 3.2.2015.
[Https://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/kuntoutus/kuntoutusjarjestelma/kasvatuksellinen_kuntoutus.](https://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/kuntoutus/kuntoutusjarjestelma/kasvatuksellinen_kuntoutus)

Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry. 2014. Verkkosivut. Viitattu 7.4.2015.
[Http://www.ksetu.fi.](http://www.ksetu.fi)

Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry. Toimintakertomus 2013. Viitattu 7.4.2015.
[Http://ksetu-production.jelastic.planeetta.net/wp-content/uploads/2014/06/2013_toimintakertomus.pdf.](http://ksetu-production.jelastic.planeetta.net/wp-content/uploads/2014/06/2013_toimintakertomus.pdf)

Kinnunen, S. 2003. Anna mun olla lapsi. Helsinki: Kirjapaja.

Kinnunen, S. 1992. Kohti murrosikää. Tärkeät keskilapsuuden vuodet. Porvoo - Juva: WSOY.

Kittilä, R. 2008. Sosiaali- ja terveysjärjestöt. Teoksessa Kuntoutus. Toim. Rissanen, P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. 2. p. Keuruu: Otavan kirjapaino, 709 - 719.

Kübler-Ross, E. & Kessler, D. 2006. Suru ja surutyö. Helsinki: Basam Books.

Kuluttajavirasto. 2006. Viitattu 11.4.2015.

[Http://www2.kuluttajavirasto.fi/Page/fd1d25bf-c910-4720-a71f-d71835efd64a.aspx](http://www2.kuluttajavirasto.fi/Page/fd1d25bf-c910-4720-a71f-d71835efd64a.aspx).

Kuntoutusohjausnimikkeistö. 2003. 1. p. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kuntoutuksen ammattikorkeakoulutus. 2014. Kuntoutusportti. Viitattu 23.3.2015.

[Http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/koulutus/ammattikorkeakoulutus/](http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/koulutus/ammattikorkeakoulutus/).

Känkänen, P. 2014. Taidelähtöiset menetelmät. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos.

Viitattu 25.2.2015. [Http://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat](http://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat).

L 31.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki. Viitattu 3.2.2015. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen Lainsäädäntö.

L 8.4.1983/361. Laki lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta. Viitattu 8.4.2015. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen Lainsäädäntö.

L 22.4.1999/523. Henkilötietolaki. Viitattu 11.4.2015. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen Lainsäädäntö.

L 11.6.1999/731. Perustuslaki. Viitattu 13.4.2015. Valtion säädöstietopankki Finlex. [Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen Lainsäädäntö.

Laiho, S. 2000. Urhea Pikku - Nalle. Helsinki: Lasten keskus.

Lapsi ja Kriisi. N.d. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. Terveiden - ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 9.3.2015. [Http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsi-ja-kriisi](http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsi-ja-kriisi).

Lastensuojelun käsikirja. 2015. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 11.4.2015. <https://www.thl.fi>, lastensuojelun käsikirja.

Lastensuojeluilmoitus. 2015. Artikkelin Lastensuojelun käsikirjassa. Julk. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 7.4.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>.

Leppävuori, A., Paimio, S., Avikainen, T., Nordman, T., Puustinen, K. & Riska, M. 2009. Suuronnettomuustilanteiden kriisityö. Jyväskylä: Gummerus.

Lohtander, E. 2006. Väkivaltatyönä ja traumatisoitumisen riski. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Hämeenlinna: Karisto, 136–143.

Lähisuhdeväkivalta. 2013. Rikoksenteorijantaneuvosto. Viitattu 7.4.2015. <http://www.vakivalta.rikoksenteorijanta.fi/fi/index/vakivallanmuotoja/lahisuhdevakivalta.html>.

Mikä on väkivaltaa? 2015. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta on sanoin ja teoin satuttamista. Julkaisussa: Nettiturvakoti: Apua perheväkivaltaan – turvallisuutta lähisuhteisiin. Julk. Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 7.4.2015. https://www.turvakoti.net/site/?lan=1&page_id=12.

Mitä lähisuhde- ja perheväkivalta on? 2015. Julk. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 8.4.2015. <https://www.thl.fi/>, aiheet, lapset, nuoret ja perheet, työn tueksi, lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyö.

Mitä voimaantumisen tarkoittaa? 2008. Julk. Positiivinen mielenterveys. Viitattu 3.2.2015.

[Http://terveysnetti.turkuamk.fi/tyoikaisten/positiivinen_mielenterveys/voimavarat.html](http://terveysnetti.turkuamk.fi/tyoikaisten/positiivinen_mielenterveys/voimavarat.html).

Mitä voimavarat ovat? 2008. Julk. Positiivinen mielenterveys. Viitattu 3.2.2015.
[Http://terveysnetti.turkuamk.fi/tyoikaisten/positiivinen_mielenterveys/voimavarat.html](http://terveysnetti.turkuamk.fi/tyoikaisten/positiivinen_mielenterveys/voimavarat.html).

Määttä, K. 2007. Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Gummerus Kirjapaino.

Niemi - Kiesiläinen, J. & Kainulainen, H. 2006. Perheväkivalta ja lainsäädäntö. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Toim. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna: Karisto, 115 - 135.

Nurmiranta, H., Leppämäki, P. & Horppu, S. 2009. Kehityopsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino.

Näkökulmia kuntoutusohjaukseen. 2012. Kuntoutusohjauksen kehittämishanke 2011 - 2012. Artikkelikokoelma. Toim. Saksanen, R. Invalidiliitto ry.
[Http://www.suomenkuntoutusohjaajienyhdistys.fi, materiaalit](http://www.suomenkuntoutusohjaajienyhdistys.fi, materiaalit).

Näkövammaisten keskusliitto ry. 2015. Viitattu 11.4.2015. [Http://www.nkl.fi/fi, es-teettömys, ohje selkeän julkaisun suunnitteluun](http://www.nkl.fi/fi, es-teettömys, ohje selkeän julkaisun suunnitteluun).

Ojuri, A. & Laitinen, M. 2015. Turvakoti työnä. Selvitys Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistysten turvakotityön sisällöistä ja vaikutuksista. Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Ojuri, A. 2006. Parisuhdeväkivalta ja turvakotien naistyö. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Toim. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna: Karisto, 16 - 39.

Opetusministeriö. 2006. Ammattikorkeakoulusta terveydenhuoltoon. Koulutuksesta valmistuvien ammatillinen osaaminen, keskeiset opinnot ja vähimmäisopintopisteet. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:24. Viitattu 18.4.2015.
[Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/tr24.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/tr24.pdf?lang=fi).

Oranen, M. & Keränen, E. 2006. Lasten auttaminen. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Toim. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna: Karisto, 63 - 83.

Palosaari, E. 2007. Lupa särkyä. Helsinki: Edita Prima.

Parisuhdeväkivalta. 2015. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 8.4.2015.
[https://www.thl.fi/aiheet, lapset, nuoret ja perheet, työn tueksi, lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyö, lähisuhde ja perheväkivalta](https://www.thl.fi/aiheet,lapset,nuoret%20ja%20perheet,ty%C3%B6n%20tueksi,l%C3%A4hisuhde%20ja%20perhev%C3%A4kivallan%20ehk%C3%A4isyty%C3%B6,l%C3%A4hisuhde%20ja%20perhev%C3%A4kivalta).

Peltonen, A. 2004. Apua ajoissa - Tunnista lapsen hätä. Helsinki: Kirjapaja.

Peltonen, A. & Kullberg - Piilola, T. 2000. Tunnemuksu. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Poijula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino.

Positiivinen mielenterveys. 2015. Voimavarana positiivinen mielenterveys- terveysnetti. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala, hoitotyön koulutusohjelma. Viitattu 7.4.2015.
[Http://terveysnetti.turkuamk.fi/Tyoikaisten/positiivinen mielenterveys/voimavarat.html](http://terveysnetti.turkuamk.fi/Tyoikaisten/positiivinen_mielenterveys/voimavarat.html).

Ratkaisukeskeisyys pähkinänkuoressa. N.d. Ratkes ry. Viitattu 23.3.2015.
[Http://www.ratkes.fi/tietoa-ratkaisukeskeisyydestae/artikkeleita/ratkaisukeskeisyys-paehkinaenkuoressa/](http://www.ratkes.fi/tietoa-ratkaisukeskeisyydestae/artikkeleita/ratkaisukeskeisyys-paehkinaenkuoressa/).

Rikokset kuukausittain vuonna 2014. 2015. Tilastokeskuksen PX-Web Statfin- tietokannan muodostama tilasto lähestymiskieltohakemusten lukumäärästä. Viitattu 7.4.2015. [Http://pxweb2.stat.fi/Dialog/Saveshow.asp](http://pxweb2.stat.fi/Dialog/Saveshow.asp).

Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa, kriisit ja niistä selviytyminen. Jyväskylä: Gummerus.

Ruohonen, M. 2006. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn kehitys Suomessa. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Toim. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna: Karisto, 9 - 15.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Avoin haastattelu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 9.3.2015. [Http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/](http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/).

Saari, S. 2003. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Savolainen, M. 2009. Voimauttava valokuva. Teoksessa Valokuvan terapeuttinen voima. Toim. Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulumäki, L. Keuruu: Otavan kirjapaino, 211 – 228.

Savolainen, M. 2011. Voimauttava valokuva menetelmä. Verkojulkaisu. Viitattu 2.4.2015. [Http://voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm](http://voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm).

Siekinen, E. & Ruuska, P. 2015. Yhteisöpedagogi & Kuntoutuksen ohjaaja. Voimauttava valokuvaus. Haastattelu 5.3.2015.

Sirén, R., Aaltonen, M. & Kääriäinen, J. 2010. Suomalaisten väkivaltakokemukset 1980–2009. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja.

Sosiaali- ja Terveysministeriö. 2014. Laki valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalvelun tuottajalle. Viitattu 11.4.2015.

[Http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1900146](http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1900146).

Sosiaalinen kuntoutus. N.d. Kuntoutusportti. Kuntoutussäätiön verkkosivut. Viitattu 12.1.2015. [Http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi](http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi).

SOSTE. Suomen sosiaali ja terveys ry. 2012. Sosiaali- ja terveysjärjestöt hyvinvoinnin rakentajina. Vaasa: Fram. Viitattu 11.4.2015.

[Http://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/jarjestot_hyvinvoinnin_rakentajina2012.pdf](http://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/jarjestot_hyvinvoinnin_rakentajina2012.pdf).

Suomen kuntoutusohjaajien yhdistys ry. 2015. Viitattu 17.4.2015.

[Http://www.suomenkuntoutusohjaajienyhdistys.fi](http://www.suomenkuntoutusohjaajienyhdistys.fi), kuntoutusohjaus.

Säävälä, H. & Nyqvist, L. 2006. Miestyö. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Toim. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna: Karisto, 40 - 62.

Tiainen, A. & Hokkanen, R. 2010. Elävä päiväkirja. Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n lapsityön polku. Tampere: Eräsalon kirjapaino.

Toiminnalliset välineet. 2010. Julk. Pesäpuu Ry. Viitattu 31.1.2014.

[Http://www.pesapuu.fi/evaskori/toiminnalliset-valineet/](http://www.pesapuu.fi/evaskori/toiminnalliset-valineet/).

Tunteet ohjailevat jokapäiväistä elämää. 2014. Julk. Nyyti Ry. Viitattu 31.1.2014.

[Https://www.nyyti.fi/tietoa/tunteet/](https://www.nyyti.fi/tietoa/tunteet/).

Tunteet haltuun! Mielenterveyden vahvistaminen. 2014. Nuorten mielenterveystalo. Helsingin ja Uudenmaan Sairaanhoidopiiri (HUS). Viitattu 31.1.2015.

[Https://www.mielenterveystalo.fi](https://www.mielenterveystalo.fi), nuoret, tietoa mielenterveydestä, mielenterveyden vahvistaminen, tunteet haltuun.

Turvakotipalvelut. 2015. Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry. Viitattu 7.4.2015.
[Http://www.ksetu.fi](http://www.ksetu.fi), viranomaisille.

Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuositukset. 2013. Julk. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print.

Vasta, R. 1997. Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. Kuopio: Yliopiston painatuskeskus.

Vilén, M., Leppämäki, P. & Eksrtröm, L. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosi-aali- ja terveysalalla. Juva: Bookwell.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus.

Voimauttavan valokuvan menetelmä. N.d. Maailman ihanin tyttö. Viitattu 3.2.2015.
[Http://www.voimauttavavalokuva.net/metelma.htm](http://www.voimauttavavalokuva.net/metelma.htm).

World Health Organization. WHO. 2005. Väkipalta ja terveys maailmassa. Raportti. Toim Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B & Lozano, R. Lääkärin sosiaalinen vastuu ry ja terveyden edistämisen keskus ry. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.

World Health Organization. WHO. 2015. Violence. Viitattu 11.4.2015.
[Http://www.who.int/topics/violence/en/](http://www.who.int/topics/violence/en/).

Liitteet

Liite 1. Voimauttava Valokuva opas

VOIMAUTTAVA
VALOKUVA -OPAS

--Entäpä, jos katsoisit minua aivan hiljaa,
keskittyen. Näkisitkö minut arkesi seasta?

Näkisitkö sen, mitä en sano?

Näkisitkö sävyjä, mitä haluan olla?

Tartu niihin, älä usko siihen, millainen luulet minun olevan.

Tarvitsen siipeni.

Unelmat värjäävät minut sisältä.

Katso minua lempeästi ja auta tulemaan niiden kaltaiseksi.

Usko puolestani silloin, kun maailmani on samea ja raskas.

Tahdon, että olemassaoloní tekee sinut onnelliseksi.

Sinun ilosi keventää minua.--"

(Miina Savolainen)

Kuvien käyttäjälle

Perinteistä kriisi- ja väkivaltatyötä voidaan pienillä muutoksilla syventää, rikastuttaa ja laajentaa käyttäen erilaisia toiminnallisia menetelmiä. Tämä käsissäsi oleva Voimauttavat valokuvat -opas toimii ohjeistuksena sille, kuinka valokuvaa voi käyttää toiminnallisena menetelmänä aikuisten ja lasten kanssa työskennellessä.

Valokuvat tuovat esille asioita, joihin sanat eivät yllä ja niiden avulla asioita voidaan myös tarkastella eri näkökulmista. Valokuvatyöskentelyn tavoitteena on auttaa asiakasta tunnistamaan erilaisia tunteita ja tuntemuksia. Valokuvien kautta asiakasta voidaan auttaa tunnistamaan omia vahvuuksia ja kertomaan omaa elämäntarinansa.

Valokuvien tarkoituksena on toimia työskentelyssä voimauttavana välineenä ja saada asiakas tarkastelemaan elämäänsä sekä sen hetkistä tilannettaan eri näkökulmista. Toisaalta valokuvilla pystytään myös rajaamaan keskustelua. Traumatisoituneet ihmiset voivat olla myös hyvin rajattomia puhuessaan omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Tällöin asiakasta pyydetään valitsemaan yksi kuva, jonka pohjalta keskustelua käydään.

Voimauttavat valokuvat – oppaan ohjeistukset ja oppaan yhteydessä olevat laminoidut valokuvat on suunniteltu ja toteutettu siten, että ne soveltuvat erilaisiin työskentelytilanteisiin. Opas pohjautuu Toiminnallinen työkalu kriisi- ja väkivaltatyöhön -opinnäytetyöhön. Toivomme, että tämä opas ja sen yhteydessä olevat valokuvat ovat Sinulle apuna ja tukena työssäsi.

Jyväskylässä
30.3.2015

Sanna Korhonen, Pii Suutari & Taru Torri

Valokuva voimauttajana

Sanotaan, että kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa, mutta onko se totta? Voiko kuva sanoa enemmän kuin tuhat sanaa? Voiko kuva kertoa esimerkiksi miten ihminen voi, mitä hän tuntee tai mitä ajattelee? Voidaanko kuvien avulla saavuttaa voimaannuttavia tuloksia? (Brorsson 2009, 5.)

Valokuvien kanssa työskenneltäessä tarvitaan aina rohkeutta myönteelämiseen ja tunteiden esille tuomiseen (Hietaharju 2006, 8). Valokuvat tuovat esille asioita, joihin sanat eivät yllä ja niiden avulla asioita voidaan myös tarkastella eri näkökulmista. Valokuvat herättävät ihmisessä erilaisia tunteita sekä muistoja, niiden avulla voi olla helpompaa tunnistaa tunteensa sekä kipeät muistot ja tapahtumat, mutta valokuvien avulla voidaan myös palata elämän mukaviin ja positiivisiin tapahtumiin. (Hohenthal-Antin 2013, 32.) Valokuvan avulla voidaan myös tuoda päivänvaloon asioita, joihin sanat eivät yllä (Halkola, Mannermaa, Koffert & Koulu 2009, 13).

Voimauttava valokuvaus on taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen kehittämä sosiaalipedagoginen menetelmä, jossa hyödynnetään valokuvan ja valokuvauksen voimauttavia elementtejä. Voimautumisen tunne syntyy asiakkaan omien oivallusten, kokemusten ja tunteiden kautta. Voimautuminen tapahtuu tässä hetkessä; se mikä voimauttaa nyt, ei välttämättä voimauta kymmenen vuoden kuluttua.

Valokuvat mahdollistavat pysähtymisen ja ajattelemisen, josta voimautuminen voi lähteä liikkeelle. Valokuvien avulla ihmistä voidaan auttaa avautumaan ja tuomaan piilossa olevat tunteet esiin. Valokuva avaa tunteita, muistoja ja ajatuksia sekä edistää uusien mielikuvien muodostumista. Valokuva avaa tunteita, muistoja ja ajatuksia, sekä edistää uusien mielikuvien muodostumista. Valokuvien tavoitteena on selkeyttää asiakkaan omaa elämää ja herättää ajatuksia, valokuvien avulla asiakkaan on myös helpompi löytää sanoja tilanteeseen.

Ohjaaja ei voi sanoa mikä on oikea tai väärä tapa tulkita valokuvaa, koska samasta valokuvasta on ihmisillä yleensä erilaisia näkemyksiä. Valokuvien käytöllä on oltava jokin tarkoitus ja tavoite, tavoitteena on löytää asiakkaan omia voimavaroja ja vahvuuksia.

Voimauttavan valokuva-työskentelyn eri vaiheet on jaettu kolmella eri värillä selkeyden vuoksi. **Työskentelyn aloitusvaiheessa** kerrotaan asiakkaalle työskentelyn tarkoitus ja luodaan turvallinen ilmapiiri. **Työskentelyvaiheessa** keskitytään asiakkaan sen hetkiseen tilanteeseen ja kartoitetaan siihen vaikuttavia tekijöitä ja asiakkaan voimavaroja. **Lopetusvaiheesta** pyritään luomaan kiireetön ja antaa aikaa asiakkaan kysymyksille ja ajatuksille.

OHJAAJAN HUOMIOITAVA:

- * Soveltuuko kuvien kanssa työskentely kyseiselle asiakkaalle?
- * Suunnitelmallisuus: varaa välineet ja tutustu kuviin etukäteen. Mieti otatko kaikki kuvat käyttöön vai valitsetko työskentelyyn tietyt kuvat?
- * Suunnittele ajankäyttö; työskentelyssä tulee olla selkeä alku ja rauhallinen lopetus.
- * Työskentely on aina tavoitteellista ja suunnitelmallista eli tiedetään mitä, miksi ja miten tehdään.

TYÖSKENTELYN ALOITUS:

- * Kysy asiakkaan kuulumiset
- * Luo rento ja turvallinen ilmapiiri
- * Kerro valokuvien käytöstä: Mitä tehdään ja miksi tehdään.
- * Levitä valokuvat pöydälle tai lattialle kuvapuoli ylöspäin.
- * Pyydä asiakasta valitsemaan valokuva, joka sopii sen hetkiseen tilanteeseen ja pyydä kertomaan siitä kuvan kautta.

ESIMERKKIKYSYMYKSIÄ ALOITUKSEEN:

- * *Miksi valitsit juuri tämän kuvan?*
- * *Mitä kuva kertoo sinulle?*
- * *Mitä tunteita se herättää sinussa?*
- * *Millaisesta tilanteesta olet tullut turvakotiin?*
- * *Mikä on johtanut tähän tilanteeseen?*

TYÖSKENTELYVAIHE:

- * Työskentelyn tavoitteena on asiakkaan ohjaaminen, myönteinen kannustaminen sekä vastavuoroisuus.
- * Ohjaajan tehtävänä on auttaa asiakasta löytämään omat voimavaransa valokuvien avulla.
- * Voimavarat ovat asioita, joista saa energiaa ja joiden avulla pärjää arjessa.

ESIMERKKIKYSYMYKSIÄ TYÖSKENTELYYN

- * Puuttuuko kuvasta jotain?*
- * Mikä tilanteessa on vaikeinta?*
- * Ovatko tilanteet ennakoitavissa?*
- * Miltä sinusta tuntuu, kun...*
- * Mitä tapahtuu, jos sinä...*
- * Mitä sinä teet, kun...*
- * Mitä, jos sinä...*
- * Onko sinulla mahdollisuutta muuttaa tilannetta? Miten?*
- * Onko sinulla voimavaroja muuttaa tilannetta?*
- * Mikä vaikuttaa/ edesauttaa tilanteen syntymiseen?*
- * Mitä sitten tapahtuu?*
- * Osaatko kertoa milloin sinulla on vaikein hetki?*
- * Millaisia seuraamuksia päätöksellä on/voi olla?*

Ohjaaja voi esittää tarkentavia kysymyksiä asiakkaan vastauksen perusteella. Tällä tavoin asiakasta voidaan auttaa avautumaan ja tuomaan piilossa olevat tunteensa esiin.

LOPETUSVAIHE

- * Tee työskentelyn lopetuksesta rauhallinen kertomalla asiakkaalle hyvissä ajoin jäljellä oleva aika (esim. 15 min.) ja anna hänelle aikaa tasata tunteensa.**
- * Palauttele keskustelu arkiselle tasolle.**
- * Pyydä lopuksi asiakasta valitsemaan valokuva, joka voimauttaa häntä sillä hetkellä.**
- * Jätä aikaa asiakkaan mahdollisille kysymyksille ja ajatuksille.**

TYÖSKENTELYN JÄLKEEN OHJAAJAN HUOMIOITAVA

- * Huolehdi työskentelytila kuntoon seuraavaa asiakasta varten.
- * Palauta valokuvat omalle paikalleen toimiston kaappiin.
- * Kirjaa työskentely Sofia-järjestelmään.

Laminoitujen valokuvien lisäksi tilanteessa olisi hyvä olla:

- * Post-it laput. Jos asiakas haluaa peittää kuvasta osan. esimerkiksi muutosten havainnollistamiseksi. Näin asiakas voi kertoa mahdollisesta muutoksesta.
- * Paperia ja kyniä. Tunteita ja ajatuksia voi tuoda esille myös kirjoittamalla ja piirtämällä.
- * Juotavaa, esimerkiksi vettä, kahvia tai teetä. Juotavaa tarjoamalla työskentelyssä voi pitää taukoa ja asiakkaalla on mahdollisuus koota itsensä.
- * Nenäliinoja.
- * Työskentelyssä voidaan käyttää myös asiakkaan omia valokuvia tai lehtileikkeitä yms.

Liite 2. Lupa alaikäisen kuvaamiseen ja kuvausmateriaalin käyttämiseen

SUOSTUMUS LAPSEN KUVAAMISEEN JA KUVAUSMATERIAALIN KÄYTTÖÖN KESKI-SUOMEN ENSI- JA TURVAKOTI RY:lle TEHDYN OPINNÄYTETYÖN VALOKUVAMATERIAALISSA 2015

Henkilötietolaki (22.4.1999/523) edellyttää, että henkilön kuvan julkaisemiseen on saatava kuvattavan suostumus. Alaikäisen puolesta suostumuksen antaa hänen huoltajansa. Opinnäytetyön tekijöinä noudatamme kuvamateriaalin ottamisessa, sen käytössä ja julkaisussa voimassa olevaa lainsäädäntöä sekä eettisesti hyväksyttäviä periaatteita ja edellytämme tätä myös opinnäytetyön tilaajalta (Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry).

Annamme suostumuksen lapsemme kuvaamiseen ja kuvien julkaisuun.

KUVAUS- JA JULKAISULUPA

Lapsen nimi _____

_____ ESIINTYMISTÄ VALOKUVISSA JA VALOKUVAN KÄYTTÖÄ SAA KÄYTTÄÄ

_____ LAPSEMME KUVIA EI SAA KÄYTTÄÄ

Keski-Suomen ensi- ja turvakoti ry:lle tehdyn opinnäytetyön materiaalin käyttöön

Paikka ja päiväys _____

Huoltajien allekirjoitus ja nimenselvennys

Allekirjoitus

Allekirjoitus